

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Single issue politické strany ve střední Evropě –
komparace České republiky, Slovenska a Polska**

Vít Fiala

Plzeň 2016

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Politologie

Diplomová práce

**Single issue politické strany ve střední Evropě –
komparace České republiky, Slovenska a Polska**

Vít Fiala

Vedoucí práce:

doc. PhDr. Ladislav Cabada, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2016

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2016

.....

Velmi rád bych poděkoval vedoucímu práce doc. PhDr. Ladislavu Cabadovi, Ph.D., za jeho odbornou pomoc, čas, cenné rady a připomínky při zpracovávání diplomové práce.

Obsah

1	Úvod.....	7
2	Teoretická část	14
2.1	Přístup Bonnie M. Meguid	14
2.1.1	Strategie volební soutěže - tradiční strany vs. strany mezery.....	16
2.2	Přístup Markuse Wagnera	17
2.2.1	Definice niche parties (stran mezery)	18
2.2.2	Malé strany, strany jednoho tématu a strany nové politiky	20
2.3	Cas Mudde – strana jednoho tématu	21
2.4	James Adams, Michael Clark, Lawrence Ezrow, Garret Glasgow – strana mezery (niche party).....	23
2.5	Miroslav Novák – charakteristiky malých stran jako charakteristiky stran mezery?	24
2.6	Ladislav Cabada – významné podtypy stran mezery	25
2.7	Petr Kaniok – monotematická a výklenková strana	27
2.8	Strana jednoho tématu – operacionalizace pojmu	28
3	Česká republika.....	29
3.1	Charakteristika českého stranického systému	29
3.2	Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnost pro Moravu a Slezsko (HSD-SMS).....	31
3.3	Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa (SPR-RSČ)	35
3.4	Strana zelených (SZ)	38
3.5	Věci veřejné (VV)	40
3.6	Úsvit přímé demokracie Tomia Okamury (Úsvit).....	42
3.7	Shrnutí	44

4	Slovensko	45
4.1	Charakteristika slovenského stranického systému	45
4.2	Slovenská národní strana (SNS).....	46
4.3	Strana zelených na Slovensku (SZS).....	49
4.4	Strana občanského porozumění (SOP).....	51
4.5	Aliance nového občana (ANO)	53
4.6	Obyčejní lidé a nezávislé osobnosti (OLaNO).....	56
4.7	Shrnutí	58
5	Polsko	59
5.1	Charakteristika polského stranického systému.....	59
5.2	Sebeobrana Polské republiky (SRP).....	60
5.3	Liga polských rodin (LPR).....	63
5.4	Palikotovo hnutí (RP)	65
5.5	Zelené proudy v Polsku	68
5.6	Shrnutí	69
6	Komparace	70
7	Závěr	74
8	Seznam použité literatury a pramenů.....	79
9	Resumé	88

1 Úvod

Tato diplomová práce pojednává o single-issue politických stranách, neboli o stranách jednoho tématu, ve střední Evropě. Konkrétně se jedná o komparaci tří vybraných zemí v prostoru střední Evropy – České republiky, Slovenska a Polska. Strany jednoho tématu jsou dle mého názoru v prostoru střední Evropy v současné době stále aktuálnější a diskutovanější tématem. I do budoucna lze očekávat, že problematika stran jednoho tématu bude rezonovat napříč politickými systémy relativně mladých demokratických států v prostoru střední Evropy. Zejména proto, že na politickou scénu těchto států čím dál více působí tlaky ze strany různých populistických, radikálních a extrémistických politických subjektů, které se snaží využít negativních nálad společnosti ke svému politickému úspěchu. Tyto politické subjekty navíc mnohdy dokážou velmi dobře využít metod politického marketingu, propagace a politické reklamy pro dosažení svých politických cílů, což v poslední době tyto všemožné politické subjekty a politické strany stále častěji dokazují jak na našem území, tak i v zahraničí.

Politické strany jsou nezbytným prvkem fungování moderní politiky a jsou považovány za dominantní aktéry politických systémů, kteří zprostředkovávají zájmy veřejnosti. Z tohoto důvodu patří politické strany k nejvýznamnějším předmětům zájmu politické vědy, což je ještě posíleno skutečností, že v moderních zastupitelských demokraciích jsou nejvýznamnějším aktérem spojujícím společnost a stát. Zvláště studium těchto aktérů v prostoru střední Evropy po pádu komunistických režimů v roce 1989 vykazuje řadu specifických znaků, které jsou dány nejen existencí několik desetiletí trvajících komunistických režimů v tomto regionu, ale i komplikovanější starší historií tohoto prostoru.

V současné době existuje velké množství typů politických stran, které nabývají mnoha různých podob a forem. Jedním typem politických stran z tohoto nepřehledného množství, jsou také single-issue politické strany (*single-issue*

parties), strany jednoho tématu, které jsou podtypem stran mezery (*niche parties*). Z historického hlediska dvacátého století bylo pro strany jednoho tématu, resp. strany mezery, klíčové období 60. let, kdy se sociální vědci v západní Evropě začali zabývat problematikou tohoto fenoménu. Tyto strany tedy vyrostly vedle tradičních catch-all parties a historických stran kádrů. Vlna zájmu o tento typ politických stran, stran mezery, je spjata s vzestupem postmaterialistické a postmodernizační společnosti, která se začala zabývat problémy, které se týkaly životního prostředí, občanských práv, imigrace a bezpečnosti. Příkladem stran, které se těmito problémy zabývaly, jsou samozřejmě strany zelených a nové radikálně-pravicové strany. Užití pojmu strana mezery je pak z těchto důvodů někdy chápáno jako synonymum pro strany tohoto typu. Mnoho sociálních vědců je toho názoru, že odlišnost mezi stranami mezery a mainstreamovými stranami se zakládá na rozdílech v programech, chování a strategiích. Tyto strany odmítly tradiční třídní zacílení politiky, vyprázdnily ekonomická témata a zdůraznily malý okruh neekonomických otázek (Wagner 2012: 11).

André Krouwel rozlišuje strany na pět základních skupin. První moderní strany se objevily na konci 19. století, před hromadným rozšířením volebního práva. Pro tyto strany je typické, že se jedná o volně strukturované strany kádrů, v jejichž středu stojí prominentní osobnosti. Dále jsou organizovány v uzavřených lokálních stranických shromážděních, které se minimálně organizují mimo parlament. Strany se svými charakteristikami významně překrývají, a tudíž všechny modely stran, odkazující k těmto prvním moderním stranám, tvoří první skupinu stran kádrů. Druhou skupinou jsou všechny modely masových stran, jejichž určujícími charakteristikami je mimoparlamentní masová mobilizace politicky vyloučených společenských skupin, odehrávající se na základě dobře artikulovaných organizačních struktur a ideologií. Třetí skupinou jsou catch-all strany. Catch-all strany se zrodily z masových stran, které zprofesionalizovaly svou stranickou organizaci a snížily ideologický profil s cílem oslovit širší spektrum voličů. Čtvrtou skupinou jsou kartelové strany. Tento druh stran je charakterizován sloučením politické strany s několika zájmovými skupinami, které vytvoří politický kartel, jenž je orientován na udržení výkonné moci. Jedná

se o profesionální organizace, jejichž přežití je do značné míry závislé na státu, a v rámci občanské společnosti ustupují do pozadí a svou funkci redukují pouze na vládnutí. Pátým typem stran jsou business-firm strany, které vznikly teprve nedávno. Strany pocházejí ze soukromé iniciativy politického podnikatele a jejich struktury do velké míry odrážejí struktury obchodní společnosti. Obraz vůdce strany je, v kombinaci s některými populárními problémy, profesionálně nabízen stále více volatilnímu volebnímu trhu (Krouwel 2006: 250–252). Masové strany vznikly jako důsledek vyloučení velkých skupin obyvatel z politického života na konci 19. století a na začátku 20. století. Tyto masové strany se pak na přelomu 50. a 60. let transformovaly na catch-all strany (Krouwel 2006: 252).

Prostor pro studium stran jednoho tématu, resp. stran mezery, se ve střední Evropě otevírá po roce 1989, kdy na tomto území bývalého východního bloku padly komunistické režimy. Nové konsolidované demokratické systémy otevřely prostor pro politický pluralismus, který v nedávných nedemokratických systémech neměl místo. Nástup stran mezery v prostoru střední Evropy byl nevyhnutelný, avšak tyto strany se svými hlavními charakteristikami do určité míry lišily od svých předchůdkyň, které se nacházely v politických systémech západní Evropy. Toto tvrzení je založeno na specifických odlišnostech mezi politickými systémy západních demokracií a nových středovýchodních demokracií. V těchto nových demokraciích se především jedná o nízkou míru členství ve stranách. Dalším společným rysem stran ve středovýchodní Evropě je to, že jsou zaměřeny na získání vládních postů a své strategie formulují s ohledem na mezery v trhu, k čemuž využívají tzv. *niche marketing*, nutno podotknout, že v tomto ohledu se strany mezery ve středoevropském prostoru podobají stranám mezery v západoevropských politických systémech. Většinou se také jedná o systémy, které trpí vysokou volatilitou a výrazným kolísáním volební účasti. Zároveň je v těchto systémech patrná výrazná personalizace politiky, kdy lze stranu v mnoha případech prakticky ztotožnit s jejím zakladatelem (Cabada 2013a: 6–7).

Cílem mé diplomové práce je komparativní studie single-issue politických stran, stran jednoho tématu, v prostoru střední Evropy. Konkrétně se jedná o

strany jednoho tématu na území tří vybraných zemí, a to České republiky, Slovenské republiky a Polské republiky. Mým cílem bude dále zjistit, které konkrétní politické strany v dané zemi naplňují na základě teoretického rámce kritéria a znaky stran jednoho tématu a zda je lze tedy za strany jednoho tématu považovat. Na základě těchto vypracovaných případových studií pak provedu komparaci těchto politických stran s cílem odhalit odlišné a společné charakteristiky a znaky těchto stran s ohledem na to, že se tyto strany nacházejí v politických systémech, které sdílejí nejenom nedemokratickou komunistickou minulost, ale i geografický prostor střední Evropy. S tím také souvisí má výzkumná otázka, zda lze rozšířit skupinu základních ideologických typů stran mezery, potažmo stran jednoho tématu, o nějakou další ideologickou skupinu, což souvisí především se vznikem stran jednoho tématu, které lze na základě jejich ideologické profilace obtížně zařadit. Za základní skupinu stran jednoho tématu mnozí autoři považují strany environmentalistické, extrémně-pravicové, etnicko-nacionalistické (etnicko-teritoriální) a extrémně-levicové (komunistické). Objekty komparace, strany jednoho tématu uvedené níže, jsem si zvolil na základě provedené heuristiky existující literatury a na základě programatiky stran, která dle mého názoru naplňuje definiční znak strany jednoho tématu, a to ten, že strana se musí zaměřovat na jedno všeobíhající téma.

Pro psaní mé diplomové práce jsem si zvolil metodu komparativní studie. Budu používat synchronní komparaci, která bude vycházet z analýzy politických stran jednoho tématu v České republice, na Slovensku a v Polsku v konkrétním časovém období, které bude začínat rokem 1989 a končit bude zhruba obdobím kolem roku 2014 s možnými přesahy do dalších let, které budou mít za úkol zmapovat aktuální situaci některých politických stran. Příkladem může být Úsvit přímé demokracie Tomia Okamury (Úsvit), jehož činnost je nutno reflektovat vzhledem k aktuálnímu dění, když v roce 2015 došlo k vnitřnímu štěpení a následnému rozpadu této strany. Pro svou práci jsem zvolil i následující komparační kritéria: 1) v jakém roce a v jakém období strana jednoho tématu vznikla, 2) co bylo popudem ke vzniku strany, 3) jaké bylo nosné téma strany, 4) jakého typu byla strana, 5) zda v čele strany stála nějaká silná osobnost, kterou lze prakticky ztotožnit se stranou samotnou, 6) jak úspěšná byla strana ve

volbách během zkoumaného období, 7) zda se strana podílela na vládě, respektive jestli a kolik získala vládních křesel, jaká křesla to byla a jak strana ve vládě fungovala, 8) jaká je aktuální situace strany z hlediska relevance pro politický systém. V mé diplomové práci se budu věnovat nejen relevantním stranám, ale kvůli charakteru stran jednoho tématu také stranám pohybujícím se na hraně nebo pod hranicí relevantnosti. V práci se zaměřím na politické strany environmentalistické, extrémně-pravicové nebo etnicko-nacionalistické (etnicko-teritoriální), tedy ideologické typy stran, které dle mnoha autorů jsou základní ideologické typy stran mezery. Tyto typy stran jsou spíše orientační, protože některé středoevropské strany mezery, resp. strany jednoho tématu, nemají jasnou ideologickou profilaci, jako například Věci veřejné nebo Úsvit přímé demokracie Tomia Okamury. Je nutné zmínit, že strany extrémně-levicové, resp. komunistické strany, nejsou součástí této práce, ačkoliv jsou některými autory rovněž považovány za strany mezery.

Práci rozdělím do šesti částí, které spolu budou tematicky souviset. První část mé diplomové práce bude teoretická. Tato teoretická část mé práce bude obsahovat operacionalizaci pojmu „strana jednoho tématu“ (*single-issue party*) a také zde vymezím její základní charakteristiky a vlastnosti. Problematická část této práce se týká toho, že pojmy „strana jednoho tématu“ a „strana mezery“ (*niche party*) jsou často zaměňovány, respektive jsou ztotožňovány. V souvislosti s operacionalizací pojmu „strana jednoho tématu“ a s rozlišením mezi pojmy „strana mezery“ a „strana jednoho tématu“ pak bude tato část práce obsahovat teoretické rámce zabývající se fenoménem stran mezery. Prvním takovýmto teoretickým rámcem zabývajícím se fenoménem stran mezery bude teoretický rámec Bonnie M. Meguid. Dalším teoretickým rámcem v této části práce bude teorie Markuse Wagnera, který se rovněž zabývá definicí strany mezery a jejími charakteristikami a znaky. Zároveň tato část práce nemůže opomenout ani typologii Ladislava Cabady, která přímo definuje stranu jednoho tématu (*single-issue party*) jako jeden z podtypů stran mezery. Tyto teoretické rámce budou doplněny ještě o další autory, jako jsou například Cas Mudde, Lawrence Ezrow a z českého prostředí Petr Kaniok a Miroslav Novák. Na základě této části práce bude operacionalizován pojem strana jednoho tématu (*single-issue party*).

Na základě teoretických rámců výše zmíněných politologů bude také vysvětlen rozdíl mezi pojmy „strana jednoho tématu“ a „strany mezery“. Tyto definice pak budou stěžejním kritériem pro další práci na jednotlivých případových studiích.

V druhé části diplomové práce se budu zabývat první případovou studií. V té se budu zabývat stranami jednoho tématu v České republice od roku 1989 víceméně do současnosti. V první fázi této případové studie se nejprve zaměřím na stručnou charakteristiku a vývoj českého stranického systému. Poté přikročím k samotné analýze stran jednoho tématu v České republice. Strany, kterými se budu v této části práce zabývat, jsou následující: Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnost pro Moravu a Slezsko (HSD-SMS), Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa (SPR-RSČ), Strana zelených (SZ), Věci veřejné (VV) a hnutí Úsvit přímé demokracie Tomia Okamury (Úsvit).

V třetí části práce se budu zabývat druhou případovou studií, která se zaměří na strany jednoho tématu na Slovensku ve stejném období jako ve výše uvedené České republice. V první fázi se rovněž nejprve zaměřím na stručnou charakteristiku a vývoj stranického systému na Slovensku. Zdůrazním konfliktní linie, které jsou typické pro slovenský stranický systém, a v další fázi přikročím k analýze slovenských stran jednoho tématu. Těmi jsou následující strany: Strana občanského porozumění (SOP), Aliance nového občana (ANO), Slovenská národní strana (SNS), slovenská Strana zelených (SZS) a Obyčejní lidé a nezávislé osobnosti (OLaNO).

Ve čtvrté části práce se budu zabývat třetí případovou studií. Ta se bude orientovat na strany jednoho tématu v Polsku ve stejném období, jako předešlé dvě případové studie. Stejně jako v předchozích studiích se nejprve zaměřím na stručnou charakteristiku a vývoj stranického systému. Posléze zmíním konfliktní linie v polském stranickém systému a stejně tak jako v předchozích studiích se zaměřím na samotnou analýzu polských stran jednoho tématu. Tato analýza bude zahrnovat následující strany: Liga polských rodin (LPR), Sebeobrana polské republiky (Samoobrona), Palikotovo hnutí (Ruch PL), polská Strana zelených (PZ).

Pátá část mé práce bude komparační. Tato komparační část se bude zabývat srovnáním komparačních kritérií a jejich vyhodnocením. Zde budu srovnávat a vyhodnocovat na základě komparačních kritérií prvky, jevy a charakteristiky stran jednoho tématu, které se ve výše uvedených třech případových studiích lišily a které si byly podobné.

V závěrečné šesté části práce zhodnotím výsledky komparace. V této části práce shrnu a vyhodnotím poznatky a závěry, ke kterým jsem v práci došel. Především se budu snažit vysvětlit a porovnat, jaký typ stran jednoho tématu se nejčastěji vyskytuje ve stranickém systému a zda se dají identifikovat nějaké společné trendy, které se vyskytují v porovnání tří postkomunistických stranických systémů.

K napsání diplomové práce budu využívat odborné literární zdroje zabývající se teorií stran mezery. Dále využiji odbornou literaturu zabývající se politickými stranami a politickými systémy zemí střední a východní Evropy. Zejména pak literaturu zabývající se Českou republikou, Slovenskem a Polskem. Využívat budu i články z odborných časopisů zabývajících se politologií. V práci bude taktéž nezbytné využívat internetových zdrojů, které budou klíčové zejména v oblasti politických programů jednotlivých stran. Neméně důležité budou také servery a portály, které se zabývají výsledky voleb v daných zemích. Se všemi internetovými zdroji se budu snažit pracovat kriticky a zajistit u nich co možná největší míru relevance. Pro teoretickou část bude klíčové dílo *Party Competition between Unequals* od Bonnie M. Meguid, článek *Defining and measuring niche parties* od Markuse Wagnera. Tato díla budou doplněna i o koncepty dalších zahraničních autorů, jako je například Cas Mudde a Lawrence Ezrow. Z českých autorů budu vycházet z typologie stran mezery od Ladislava Cabady, která je zahrnuta v kolektivní monografii *Strany jednoho tématu ve střední Evropě*. Dále uvedu i teoretické koncepty Miroslava Nováka a Petra Kanioka. V druhé části práce, která se bude zabývat stranami jednoho tématu v jednotlivých zemích, budu vycházet z odborné literatury zabývající se politickými a stranickými systémy v jednotlivých zemích, například: *Politické strany moderní Evropy*, *World Encyclopedia of Political Systems and Parties*, *Středoevropské systémy politických stran, Česká republika, Maďarsko, Polsko*,

Slovensko. Dále budu využívat internetových zdrojů, které se zabývají monitoringem voleb a volebními výsledky, například web *Parties and Elections in Europe*.

2 Teoretická část

2.1 Přístup Bonnie M. Meguid

Od roku 1960 země od západní Evropy a Severní Ameriky až po Austrálii a Latinskou Ameriku zaznamenaly prudký nárůst počtu nových stran. Jen v západní Evropě do roku 2007 tento počet překročil číslo 250. Tento rapidní nárůst počtu nových stran, a tím pádem nových politických možností, zhoršil již tak velmi napjaté politické prostředí těchto zemí. V mnoha zemích docházelo k oslabení třídního štěpení a klesala loajalita voličů vůči politickým stranám. Tradiční základy stranické podpory byly zpochybněny a mezi voliči vzrůstala volatilita. Velké množství nových stran pak mělo za následek zvyšování soutěživosti, polarizace a tříštění stranického spektra těchto nestabilních politických arén. V některých zemích tyto nové strany způsobily změnu v identitách vlád a dokonce změnily i povahu politických systémů.

Pozoruhodná na této vlně nových politických stran je přítomnost sady nových politických aktérů zcela odlišných od těch, kteří zde byli předtím. Ačkoli mnoho nových politických organizací jsou jen varianty existujících socialistických, liberálních a konzervativních stran, tato nová skupina politických stran zahrnuje zelené, extrémně pravicové a etnicko-teritoriální strany. Tito aktéři, které Meguid nazývá *niche parties*, tzv. strany mezery, sdílí tři charakteristiky, které je odlišují od tradičních, mainstreamových, stran (Meguid 2007: 3).

Zaprvé, tyto strany mezery odmítly třídní zacílení politiky. Místo toho, aby za svou prioritu zvolily ekonomická témata, tak politizovaly řadu jiných problémů, jež se v minulosti nacházela mimo hlavní okruh řešených problémů v rámci politické soutěže. Etnicko-teritoriální strany například v 60. a 70. letech vstoupily do politické arény s tím, že zdůrazňovaly regionální a etnickou identitu spíše, než tu třídní. Zelené strany v 70. letech kladly důraz na málo diskutované

problémy týkající se ochrany životního prostředí, jaderné odzbrojování a odstranění jaderné energie. Nejaktuálnější vlna nových politických stran, stran extrémní pravice, kladla důraz na rodinné hodnoty, ochranu národa a stavěla se proti imigraci. Navzdory rozdílům v podstatě požadavků těchto stran je patrné, že v rámci politické debaty odmítly ekonomickou podstatu svých požadavků (Meguid 2007: 3–4).

Zadruhé, otázky spojené se vzestupem stran mezery nejsou nejen nové, ale také se často neshodují s tradičním pravo-levým zacílením třídní politiky. Strany mezery ziskem určitých skupin voličů toto tradiční zacílení politiky oslabují a podkopávají. Třídně zacílená politika je tak vzestupem stran mezery oslabována. Dochází k vytváření nových typů politických koalic a strany mezery přebírají voliče tradičním stranám. Příkladem může být přeběhnutí voličů od britské Konzervativní strany ke Straně zelených v roce 1989 nebo přeběhnutí voličů od Francouzské komunistické strany k Národní frontě v roce 1986 (Meguid 2007: 4).

Zatřetí, strany mezery se odlišují tím, že se zaobírají jen limitovaným počtem otázek a problémů. Vyhýbají se tomu, aby se staly komplexní politickou platformou, která se zabývá mnoha tématy a snaží se oslovit co nejširší škálu voličů, jako to praktikují tradiční politické strany. Místo toho se zaměřují pouze na omezený soubor otázek a problémů. Tím, že se strany mezery zaměří jen na jeden soubor otázek, či přímo jen na jeden problém, jsou pak vnímány voliči a ostatními stranami, jako *single-issue party*, strana jednoho tématu. Strany mezery spoléhají na nápaditost a přitažlivost jejich politického postoje, čímž získávají podporu voličů (Meguid 2007: 4–5).

Nejvíce ovlivněny fenoménem strany mezery byly země a politické systémy západní Evropy. Za posledních zhruba 40 let se na 110 stran mezery zúčastnilo národních voleb v 18 zemích západní Evropy. Nejběžnějšími typy byly strany environmentální, etnicko-teritoriální a extrémně pravicové. Vliv stran mezery není omezen jen na procentuální zisk hlasů a křesel. Tyto strany ovlivňují povahu vlád a volební osud ostatních stran. Strany se nezdálo účastnily vlád a byly rozhodujícím hlasem k vytvoření většinové koalice. A v případech, kdy

získaly jen minimum křesel, nebo dokonce žádné, svou přítomností v politickém systému ovlivnily volební zisk ostatních stran. Se vzestupem stran mezery se změnil i obsah politické diskuse. Například téma životního prostředí a téma imigrace se staly nedílnou součástí politické kampaně tradičních stran ve většině západoevropských zemí, a to i poté, co strany mezery, které tato témata představily jako první, z politického systému dané země zmizely (Meguid 2007: 5–6).

2.1.1 Strategie volební soutěže - tradiční strany vs. strany mezery

V rámci politické soutěže musejí tradiční strany reagovat na strany mezery. Tyto etablované strany se musí rozhodnout, zda se budou hlásit nebo reagovat na témata a otázky, které do politického života vnášejí strany mezery. Tradiční strana může shledat problém nedůležitý nebo příliš obtížný na to, aby se jím zabývala, a může se rozhodnout ho ignorovat. Ignorování problému je záměrnou taktikou strany, kdy se strana snaží vyhnout se situaci, kdy by měla při řešení daného problému selhat. Autorka tuto strategii označuje za odmítavou strategii. Tím, že tradiční strana nezaujme žádné stanovisko k problému, který reprezentuje strana mezery, tak dává voličům najevo, že tento problém pro stranu postrádá jakékoliv opodstatnění. Jestliže voliče přesvědčí, že problém přednesený stranou mezery je bezvýznamný, voliči pak pro stranu mezery nebudou hlasovat. Další strategií tradičních stran může být to, že se rozhodnou začlenit stanovisko reprezentované stranou mezery do svého programu. Význam tohoto problému narůstá, jakmile se jej tradiční strana rozhodne uznat. To signalizuje význam dané dimenze politiky v rámci volební soutěže. V závislosti na stanovisku, které tradiční strana zaujme, když se objeví prostor pro řešení nového tématu či problému, autorka hovoří o akomodativních (sbližovacích) a konfliktních (neshodných) strategiích (Meguid 2005: 349).

Akomodativní taktika oslabuje pozici nové strany, protože se zaměřuje na stejně smýšlející voliče. Tito voliči pak budou spíše preferovat tradiční stranu a budou upouštět od volby strany mezery. Podle autorky i voliči, kteří jsou lhostejní k programům stran, pak ve volbě mezi tradiční stranou a novou stranou dají přednost tradiční straně. Tradiční strana se snaží akomodativní strategií oslabit nárok nové strany na problém, který představila, a snaží se vypadat jako

ten první, kdo s návrhem přišel. Tradiční strana je v tomto procesu podpořena větší legislativní zkušeností a vládní efektivitou. Kromě toho mají tradiční strany obecně lepší přístup k voličům, než strany mezery, což jim umožňuje lépe propagovat jejich stanoviska. Vzhledem k těmto výhodám je tradiční strana se svou kopií návrhu atraktivnější více, než strana mezery se svým originálním návrhem (Meguid 2005: 349).

Jestliže tradiční strana zaujme konfliktní strategii k návrhu strany mezery a odmítne její postoj, tak tímto chováním upře k novému soupeři a jím nastolenému problému pozornost. Voliči dá tak možnost se na základě tohoto nového problému rozhodnout pro novou stranu. Konfliktní strategie posiluje roli strany mezery tím, že jí poskytuje prostor pro vymezení se vůči etablované tradiční straně. Strana mezery je pak brána jako hlavní názorový oponent, což má za výsledek zvyšování její volební podpory (Meguid 2005: 349–350).

Vzhledem k tomu, že podpora strany mezery závisí na jednom tématu či otázce, kterou chce strana řešit, tak jakákoliv taktika, která bude mít za následek oslabení vnímání důležitosti této otázky, povede k oslabení důvěryhodnosti strany mezery a ke ztrátě volební podpory. Za předpokladu, že voliči shledají stanovisko strany mezery atraktivním, mohou tradiční strany oslabit stranu mezery tím, že vůči jejímu stanovisku zaujmou odmítavou, akomodativní nebo konfliktní strategii. Autorka tak identifikuje tři základní postoje, jež může tradiční strana vůči straně mezery a jejímu tématu zaujmout: může téma ignorovat, může téma odmítnout nebo může téma zařadit do svého programu (Meguid 2005: 350).

2.2 Přístup Markuse Wagnera

Markus Wagner ve svém článku tvrdí, že je nutno odlišit stranu mezery od tradičních stran. Termín *niche parties*, strany mezery, byl dle autora doposud používán jako zastřešující termín pro soubor všech stran, jako jsou zelené strany, etnicko-teritoriální strana a strany radikální pravice. Pokud jsou strany navenek zcela odlišné jako tyto strany, může být užitečné zařadit je pod jeden koncept, a odlišit je tak od tradičních stran. To může pak upozornit na jejich společné rysy, které nemusejí být na první pohled viditelné. Konkrétně se jedná o to, že strany

mezery sdílejí podobnou programovou nabídku, jež zahrnuje neekonomická témata a odmítnutí klasických štěpících linií ve společnosti (Wagner 2010: 3).

Wagner píše, že existuje několik případů, kdy je rozlišení mezi tradiční stranou a stranou mezery důležité pro analýzu politických stran. Příkladem může být situace, kdy status strany mezery může pomoci vysvětlit chování strany a její místo v stranickém systému. Zaprvé, strany mezery se mohou chovat jinak, než jejich tradiční protějšky. Na rozdíl od svých tradičních protějšků strany mezery nereagují na změny ve veřejném mínění. Wagner vychází z analýzy Evropského parlamentu od Jensena a Spoona, již ukazují, že *niche parties* se chovají v rámci legislativní arény jinak než tradiční strany. Zadruhé, místo *niche party* ve stranické soutěži a stranickém systému se rovněž liší od tradičních stran. Na rozdíl od tradičních stran strany mezery nejsou ve volbách odměňovány za zastávání středových či centristických postojů. Je třeba rozlišovat strategie tradičních stran a stran mezery, aby bylo možné vysvětlit jejich úspěch. Strany mezery mohou rovněž hrát specifickou úlohu při vytváření koalic. Mohou být atraktivní koaliční partneři, protože chtějí řešit jen specifické politické otázky a do ostatní agendy svým koaličním partnerům nezasahují. To není případ tradiční strany, která má širší programový záběr, což má za následek obtížnější koaliční vyjednávání (Wagner 2010: 4).

2.2.1 Definice niche parties (stran mezery)

Dle Wagnera lze strany mezery nejlépe definovat jako strany, které se primárně soustředí na menší počet neekonomických otázek. To znamená, že strany mezery nekladou důraz na ekonomické otázky a zdůrazňují úzký okruh neekonomických otázek. U každé *niche party* se dané neekonomické téma liší, příkladem tématu může být imigrace, životní prostředí, evropská integrace nebo sociální liberalismus. V rámci Wagnerovy navrhované definice je třeba zdůraznit, že to, aby strana mohla být vnímána jako strana mezery, tak musí splňovat dvě základní kritéria: neklást důraz na ekonomické otázky a klást důraz na úzký okruh neekonomických témat. Strany, které kladou důraz na neekonomická a ekonomická témata současně, pak Wagnerova definice nezahrnuje. Jako příklad Wagner uvádí klasickou liberální stranu, německou FDP (Svobodná demokratická strana), která klade důraz na ekonomické reformy,

ale také zdůrazňuje sociální progresivitu, a do Wagnerovy definice tak nezapadá (Wagner 2010: 5).

Zaprvé, Wagner definuje stranu mezery výhradně na základě její programové nabídky, což nazývá „aspekt nabídky“ (*supply side*) volební politiky. Jinými slovy, strany mezery jsou charakterizovány tím, „co“ nabízejí svým voličům, namísto toho, aby byly charakterizovány ideologickými preferencemi svých příznivců. Například etnicko-teritoriální strana, považovaná za stranu mezery, má potřebu klást ideologický důraz na decentralizaci a devoluci, což ukazuje relativní nezáměr o čistě ekonomické záležitosti. Na to, aby byla strana označena jako strana mezery, by nemělo stačit jen to, aby její podpora byla soustředěna mezi jednu etnickou nebo regionální podskupinu. Stejně tak, jako to, co činí ze „zelené“ strany stranu mezery, není skutečnost, že se její příznivci silně zabývají o ochranu životního prostředí, ale spíše to, že se program strany soustředí na toto téma. Wagner se při definování stran mezery vymezuje proti přístupům, které k definování využívají konceptu stranických rodin, který dle něj nedostatečně zohledňuje ideologický profil stran mezery. Zároveň se vymezuje i proti definování stran mezery jen na základě jejich stáří, i když zároveň připouští, že strany mezery jsou novějším fenoménem, a jsou tedy mladší, než tradiční strany. Činí tak na základě předpokladu, že i v minulosti mohla etablovaná tradiční strana změnit svůj program a stát se v rámci systému stranou mezery. Odkazuje na čtyři klasické štěpící linie Lipseta a Rokkana a tvrdí, že tři ze čtyř těchto linií jsou zčásti neekonomické (město-venkov, církev-stát, centrum-periferie), čímž strany mezery měly pravděpodobně v evropských stranických systémech dlouhou historii (Wagner 2010: 5–7).

Zadruhé, Wagner považuje status strany mezery spíše za proměnlivý než za neměnný. Stávající definice považují status stran mezery za neměnný, a tak jsou strany mezery považovány za natolik zásadně odlišné, že se nikdy nemohou stát tradiční stranou. Wagner ale předpokládá, že se strana mezery může stát tradiční stranou a naopak. Tato změna může být iniciována samotnou stranou, a to tak, že změní svůj politický program. Například strana mezery se může stát tradiční stranou, jestliže do svého programu zahrne ekonomické otázky. Také se tak může stát na základě toho, že se strana mezery bude účastnit vládní koalice, a

bude tak nucena zaujmout stanoviska k více otázkám i k těm ekonomickým. Může se tak stát i bez toho, aby strana měnila svůj program, a to tak, že ostatní tradiční strany se rozhodnou téma strany mezery zařadit do svých programů, a téma strany mezery se tak stane mainstreamovým. Zatřetí, některé strany mezery mohou zcela vypustit ekonomická témata, ale některé se do určité míry mohou věnovat problémům, které se týkají ekonomických otázek. Být stranou mezery úplně nevylučuje politickou soutěž s konkurenčními stranami v ekonomických otázkách, což často bývá specifickou strategií těchto stran mezery. Dle autora je třeba mít na paměti, že ačkoli dělíme strany do dvou hlavních skupin, strany mezery a tradiční strany, tak některé strany mezery splňují definiční kritéria více, než ty ostatní. Začtvrté, Wagner tvrdí, že v mnoha případech nové politické otázky a jejich řešení nenarušuje tradiční štěpící linie ve společnosti. Jako příklad uvádí zelené strany, které své liberálně ekonomické politiky nabízejí levicovým a krajně pravicovým stranám. Dále zdůrazňuje, že je třeba odlišovat stranu mezery od extrémistických stran. Dle Wagnera je třeba odlišovat radikálnější verze tradičních stran, které by se správně měly označovat jako extrémní, nikoliv jako strany mezery. Význam strany mezery spočívá v tom, že se zabývá tématem, které není součástí mainstreamové politické soutěže (Wagner 2012: 7–8).

V konečném důsledku ale pro Wagnerův koncept stran mezery zůstává zásadní ekonomická dimenze politické soutěže. V tom smyslu, že strany mezery se soustředí na neekonomická témata. Předpokladem jeho konceptu je to, že ekonomické záležitosti mají obecně přednost před jinými záležitostmi, ale nemusí tomu tak být vždy. V některých stranických systémech mohou silněji rezonovat etnické otázky. Nicméně ve většině zemí zůstávají hlavním tématem politické diskuse ekonomické otázky (Wagner 2012: 8).

2.2.2 Malé strany, strany jednoho tématu a strany nové politiky

V následující kapitole se zaměřím na Wagnerovu klasifikaci stran, které jsou, jak Wagner píše, obdobou stranám mezery. Jsou to malé strany, strany jednoho tématu a strany nové politiky.

Wagner píše, že někteří autoři se domnívají, že malé strany se zásadně liší od velkých stran. Strany mezery tak mohou být chápány jako malé strany. Avšak

velikost strany není definující charakteristikou stran tohoto typu. I když je jistá spojitost mezi velikostí strany a stranou mezery, tak vzhledem k tomu, že strany mezery se zaměřují na témata, které se nacházejí mimo záběr tradičních stran, tak to, že je strana malá, není určující atribut stran mezery. Odlišná ideologická nabídka neznamena volební neúspěch. Příkladem stran mezery, které zaznamenaly volební úspěch, jsou: Národní fronta ve francouzských volbách v roce 2002, UKIP v evropských volbách v roce 2004 a Strana pro svobodu Geerta Wilderse v nizozemských volbách v roce 2010. Nicméně, dělení stran na strany mezery a tradiční strany má silnější teoretické základy, než dělení stran na malé a velké (Wagner 2012: 10).

Dle Wagnera je potřeba *single-issue* politické strany, strany jednoho tématu, odlišit od ostatních stran. Wagner uvádí čtyři charakteristiky dle Cas Mudde, jež by měla strana jednoho tématu splňovat: 1) voliči strany jednoho tématu nemají žádnou specifickou společenskou strukturu; 2) voličská podpora stran jednoho tématu se zakládá na jednom konkrétním problému; 3) strany nemají ideologický program; 4) strany se zaměřují pouze na jeden všeobjímající problém (Mudde 1994: 184). Wagner chápe strany jednoho tématu jako podmnožinu stran mezery. Jsou extrémní formou stran mezery, protože se zabývají jediným neekonomickým tématem. Koncept strany mezery tak zahrnuje strany jednoho tématu (Wagner 2012: 11).

Posledním typem jsou strany nové politiky, které vzešly ze základů postmaterialismu a postmodernity. Zabývají se problémy, které se týkají životního prostředí, občanských práv, imigrací a bezpečností. Příkladem jsou zelené strany a strany radikální pravice. Termín strana mezery je mnohdy využíván jako synonymum právě pro tyto strany nové politiky (Wagner 2012: 11).

2.3 Cas Mudde – strana jednoho tématu

Dle Cas Mudde se v souvislosti se stranami jednoho tématu mluvílo nejprve o agrárních stranách, později pak také o stranách vymezujících se proti daním a o zelených stranách. Později k nim také přibýly strany extrémní pravice, pro něž se vžilo také označení rasistické strany nebo anti-imigrační strany, aby byl

zdůrazněn jejich status strany jednoho tématu. Dle některých vědců jde koncept strany jednoho tématu proti podstatě politické strany, která má za úkol řešit celou řadu politických požadavků a problémů. Ale někteří vědci koncept strany jednoho tématu akceptují, ale často pracují jen s minimální definicí politické strany a často popisují stranu negativně. Dle těchto autorů je podstatou strany všimnout si specifického tématu a klást důraz na jeho řešení. Toto téma je podporováno určitou skupinou voličů a v daném období je z nějakého důvodu ignorováno tradičními stranami. Nicméně se předpokládá, že strana jednoho tématu zmizí, jakmile je problém, který reprezentuje, reflektován tradičními stranami.

Mudde píše, že tento popis se soustředí pouze na stránku požadavků (*demand-side*) strany jednoho tématu, to znamená na voličskou základnu. Strana nabídky (*supply-side*) je ale stejně důležitá: strana jednoho tématu má takový politický program, který se soustředí pouze na jedno politické téma. Požadavek a nabídka vede Mudde ke čtyřem charakteristikám, které musí strana jednoho tématu splňovat (Mudde 1999: 184):

- 1) voliči strany jednoho tématu nemají žádnou specifickou společenskou strukturu
- 2) strana jednoho tématu je podporována výhradně na základě prosazování právě jednoho konkrétního tématu
- 3) strana jednoho tématu nemá ideologický politický program
- 4) strana jednoho tématu se zaměřuje pouze na jeden všeobjímající problém (Mudde 1999: 184).

Představa, že strana jednoho tématu nemá žádnou specifickou společenskou strukturu, se opírá o práci Lipseta a Rokkana, která propojuje volební chování a charakter stranického systému se štěpíciemi liniemi dané země. Na rozdíl od stran, které reprezentují jednotlivé konce štěpících linií, strana jednoho tématu přitahuje voliče reprezentující různé pozice napříč všemi politickými a společenskými štěpíciemi liniemi (Mudde 1999: 184).

2.4 James Adams, Michael Clark, Lawrence Ezrow, Garret Glasgow – strana mezery (niche party)

Autoři Adams a kol. se ve svém článku zabývají tím, že politické strany v západních demokraciích mají tendenci měnit svou ideologickou orientaci v reakci na to, jak se mění politické preference voličů. Ve svém výzkumu se nadále rozhodli zjistit, jak změna ideologické orientace souvisí s typem politické strany. Zabývají se tím, zda politické strany zastávající extrémistické ideologie (komunistické a nacionalistické politické strany) nebo ideologie stran mezery (zelené politické strany) reagují na změny ve veřejném mínění jinak, než politické elity, které reprezentují tradiční nebo catch-all politické strany, jako jsou labouristické, socialistické, sociálnědemokratické, liberální, konzervativní a křesťanskodemokratické politické strany. Dále označují komunistické, zelené a extrémně nacionalistické politické strany jako strany mezery (*niche parties*). V této části autoři operují se stranami mezery jako se samostatným typem politických stran a odlišují je od tradičních stran (Adams a kol. 2006: 513). Lawrence Ezrow pak explicitně zmiňuje strany mezery ve svém článku *Research Note: On the inverse relationship between votes and proximity for niche parties*, kde mezi strany mezery řadí politické strany, které zastávají extrémně levicové ideologické pozice (komunisté), extrémně pravicové ideologické pozice (radikální nacionalistické strany) a nebo centristické ideologické pozice (zelené politické strany) (Ezrow 2008: 206).

Autoři uvádějí, že na základě jejich studie provedené v osmi západoevropských stranických systémech v letech 1976–1998 došli ke dvěma zjištěním. Zaprvé, zatímco tradiční strany zásadně reagují na změny ve veřejném mínění a upravují své politické programy, strany mezery nevykazují podobné chování a k úpravě politického programu nedochází. Druhé zjištění se týká volební podpory. Jestliže strana mezery zaujme k problému, který reprezentuje, méně radikální a umírněný přístup, její volební podpora oproti minulým volbám poklesne. Oproti tomu tradiční politická strana není voliči penalizována za změnu svého politického postoje. Na základě svého výzkumu autoři tvrdí, že strany mezery mají své specifické volební strategie. Aby se zvýšila jejich volební podpora, tak se strany mezery při řešení politického problému nesoustředí na

hledání kompromisu. Autoři tvrdí, že optimální strategií stran mezery je neměnit a udržovat svá politická stanoviska, která cílí na jejich stabilní voliče, kteří stranu mezery podporují z konkrétních ideologických důvodů (Adams a kol. 2006: 513–514).

2.5 Miroslav Novák - charakteristiky malých stran jako charakteristiky stran mezery?

Miroslav Novák pojednává o vzniku tzv. nových politických hnutí, jež se objevují zvláště v druhé polovině 20. století a souvisejí s růstem tzv. postmateriálních hodnot. Tato hnutí často vyrůstají z občanských iniciativ, například ochránci životního prostředí, ale zahrnují i hnutí jako pacifismus, feminismus (Novák 1997: 19). Novák píše: „Protože se v posledních desetiletích prosazují zejména strany obracející se na širokou paletu voličů a zahrnující velké množství cílů, nesoustředí se jen na jednu určitou vrstvu obyvatel nebo jen na několik cílů, nenajde volič nutně stranu, která by mu zvláště vyhovovala, která by mu byla šita na míru. To ho může někdy přimět k tomu, aby dal přednost nějakému hnutí, které je charakterizováno jedním cílem (monotematické).“ (Novák 1997: 19–20). Dle Ladislava Cabady se tento poznatek váže nejenom k novým politickým hnutím, ale také ke stranám mezery a od 60. let k jejich nejvýrazněji se prosazujícímu podtypu, stranám jednoho tématu (Cabada 2013a: 9).

Novák pracuje s konceptem M. Duvergera, který rozeznává dva základní typy malých stran – strany osobností a strany stálých menšin. Malé strany osobností jsou fluidní a pohyblivé, silně decentralizované, bez skutečné stranické organizace a se slabým zázemím. Tyto strany lze tak ztotožnit s typem strany kádrů. Od 60. let však u těchto stran došlo k některým změnám. Novák píše, že s tím, jak se změnilo vedení politické kampaně, za pomoci masových sdělovacích prostředků a televize, tak tyto strany kádrů svěřily vedení politické kampaně profesionálům (Novák 1997: 147–148). Dle Cabady se jedná o specifickou strategii stran mezery, tzv. *niche marketing*, kdy strana hledá mezeru na politickém trhu a slibuje ji zaplnit (Cabada 2013a: 14).

Co se týče stran stálých menšin, ty Duverger dělí na tři základní typy. Prvním typem jsou strany permanentních menšin. Ty mají oproti předešlé skupině rozvětvenou stranickou organizaci na celostátní nebo minimálně na regionální úrovni. Strany se opírají o politické nebo sociální zázemí, které je sice malé, ale stálé. Příkladem jsou strany národních, etnických nebo geografických menšin, strany náboženských nebo politických menšin. Druhou skupinou jsou strany národnostních menšin, které mohou být separatistické, autonomistické, federalistické nebo regionalistické. Třetí skupina zahrnuje strany náboženských menšin, které jsou v západních zemích celkově na ústupu, protože se zde vliv náboženství na politický život oslabil (Novák 1997: 148). Novák dále uvádí, že: „Strany osobností jsou spíše vládní, strany menšin spíš opoziční.“ (Novák 1997: 149). Strany osobností často doplňují vládní většiny a obvykle se nacházejí ve středu politického spektra. „Tato jejich pozice „stěžeje“ (*charnière*) na hranici vlády a opozice jim dává úlohu nepoměrně větší, než by odpovídala jejich velikosti.“ (Novák 1997: 149). Dle Cabada pak na základě této definice můžeme dobře rozeznat funkční základy některých středoevropských stran, z nichž některé naplňují definiční znaky stran mezery (Cabada 2013a: 14).

2.6 Ladislav Cabada – významné podtypy stran mezery

Ladislav Cabada píše, že v několika posledních desetiletích došlo nejen k rozvoji fenoménu stran mezery, ale i k tomu, že tento typ politických stran začal být členěn do několika různých podtypů, které se od sebe liší svými strategiemi, programovými zásadami, charakterem členství a vedením strany. Na základě prací různých autorů a vlastních postřehů a náhledů vytváří vlastní typologii významných podtypů stran mezery (Cabada 2013a: 11):

- 1) „**strany jednoho tématu** (*single-issue parties*), tj. „klasické“ strany mezery, jakými jsou například zelení, komunistické strany, extrémně-pravicové formace či etnicko-nacionalistické strany; tyto formace disponují stabilním „jedním“ tématem, resp. programovou prioritou, mají relativně stabilní členskou základnu a preferují strategie orientované na prosazení programu;

- 2) **strany jednoho použití** (*single-use parties* nebo *single-election parties*), které užívají obdobné strategie jako strany jednoho tématu, ale disponují výrazně slabší členskou základnou, preferují strategie orientované na získání vládních postů a často působí jako relevantní subjekt pouze po krátkou dobu (jedna volební perioda);
- 3) **strany firmy** či **franšizové strany** (*business-firm parties*, *franchise parties*), které chápou voliče jako konzumenty, preferují strategie orientované na získání vládních postů, vykazují výraznou tendenci k zajišťování stranických aktivit z vnějších zdrojů (*outsourcing*) a v jejich čele zpravidla nacházíme lídra typu „politického podnikatele“, s nímž je strana výrazně ztotožněna (strana prakticky nemá členy);
- 4) **mediální strany**, založené na vazbě strany a jejího lídra k síti médií, která slouží jako nástroj účinného politického marketingu, případně politické instrumentalizace nepolitické organizace;
- 5) **strany protestu**, resp. antipolitické strany, které vyrůstají z výrazné či téměř absolutní negace politiky a politického establishmentu, prakticky nemají politický program, namísto členů disponují spíše sympatizanty a nejasnou mírou a stabilitou loajality, odmítají standardní mechanismy distribuce moci ve volebních a zejména povolebních mechanismech;
- 6) **generační strany**, které jsou velmi specifickým typem stran jednoho tématu – nejvýznamnějším příkladem takového typu stran jsou strany seniorů, resp. důchodců.“ (Cabada 2013a: 11–12).

Tyto zmíněné podtypy je dle L. Cabady nutno chápat jako ideální typy, které v politické realitě mohou nabývat různých kombinací výše zmíněných podtypů (Cabada 2013a: 12).

2.7 Petr Kaniok – monotematická a výklenková strana

Petr Kaniok se taktéž zabývá konceptem strany mezery. Ve svém článku však píše o konceptualizaci monotematické a výklenkové politické strany, jež dle něj představují diskutabilní fenomény. Dle Kanioka monotematická a výklenková strana nepředstavují jednoznačné a obsahově jasně přijímané koncepty (Kaniok 2014: 77).

V rámci konceptualizace monotematické strany se Kaniok nejprve zabývá klasickou definicí politické strany. Uvádí, že politickou stranou rozumí subjekt, který v politickém systému vznikl za určitých okolností, určitým účelem a především v něm plní celou řadu funkcí. Tím, že se monotematické strany koncentrují na jednu agendu či záležitost, tak se tomuto zařazení do klasické definice politické strany vzpírají, a to už na základě jejich samotného názvu. Na základě této definice někteří autoři odmítají uznat monotematické strany za politické strany, a jiní je definují na základě toho, co oproti klasickým stranám nejsou, čili je definují negativně. Kaniok píše, že jedno z mála precizních vymezení, které monotematické strany definuje pozitivně, předložil Cas Mudde. V tomto ohledu se Kaniok opírá o Muddovu definici, který strany zabývající se jedním tématem vymezil jako strany, které se vyznačují tím, že: 1) jejich voličská základna nemá specifickou sociální strukturu 2) ve svém programu se zaměřují na jedno všezahrnující téma (Kaniok 2014: 78).

Při konceptualizaci výklenkové strany Kaniok vychází ze tří dřívějších definicí. Nejprve odkazuje na Bonnie M. Meguid, která tvrdí, že se jedná o nové politické strany, které se objevily v posledních čtyřech dekáдах a výrazně se liší od tradičních, mainstreamových stran. Zaměřuje se na tři charakteristiky, které výklenkové strany naplňují. Jedná se o to, že výklenkové strany odmítají tradiční třídní orientaci politiky, zaměřují se na nová témata překračující pravo-levé dělení a jsou voliči i stranickou konkurencí vnímány jako monotematické. Na základě Wagnerovy definice se Kaniok opírá o tvrzení, že výklenkové strany se orientují na malou oblast neekonomických otázek. Poslední definicí, kterou Kaniok využívá, je definice Millera a Meyera z roku 2013, a jedná se o minimální definici výklenkové strany. Na základě této definice výklenková strana zdůrazňuje témata a otázky, které ostatní konkurenční strany opomíjejí.

Dále tvrdí, že zařazení strany mezi výklenkové může být jen dočasné a v mnoha případech závislé na pozici ostatních aktérů ve stranickém systému. Jestliže téma výklenkové strany jako své hlavní téma přijmou i ostatní aktéři v systému, tak výklenková strana o statut výklenkovosti přichází (Kaniok 2014: 78).

2.8 Strana jednoho tématu – operacionalizace pojmu

Pro operacionalizaci pojmu strana jednoho tématu je důležité si uvědomit, že strana jednoho tématu je velmi úzce spjata s pojmem strana mezery. Někteří autoři pak stranu mezery kvůli tomu, že se zaměřuje na jeden soubor otázek, či na jedno téma, chápou jako stranu jednoho tématu (Meguid 2007: 4–5). Pro účel této práce je však důležité konstatovat, že na základě výše uvedených teoretických přístupů, zabývajících se stranami mezery a stranami jednoho tématu, chápu stranu jednoho tématu (*single-issue party*) jako specifický podtyp strany mezery (*niche party*). Jak uvádí Cabada, je důležité si uvědomit, že fenomén stran mezery prošel v poslední době určitým rozvojem a strany mezery se od sebe začaly odlišovat strategiemi, programovými zásadami, charakterem členství a vedením daných stran (Cabada 2013a: 11). Stejně tak je ale důležité uvést Wagnerova kritéria, která dle mého názoru platí jak pro strany mezery, tak pro strany jednoho tématu. Jedná se o to, že tyto strany nekladou důraz na neekonomické otázky, a kladou důraz na úzký okruh neekonomických témat. Ve výsledku lze tyto strany nejjednodušeji definovat jako strany, které se primárně soustředí na úzký okruh neekonomických otázek (Wagner 2010: 5).

S výše uvedenými předpoklady také souvisí Muddova kritéria, která by měla splňovat strana jednoho tématu a která při operacionalizaci pojmu také zohledňují: 1) voliči strany jednoho tématu nemají žádnou specifickou společenskou strukturu, 2) strana jednoho tématu je podporována výhradně na základě prosazování právě jednoho konkrétního tématu, 3) strana jednoho tématu nemá ideologický politický program, 4) strana jednoho tématu se zaměřuje pouze na jeden všeobjímající problém (Mudde 1999: 184). Nicméně se musím v určitém smyslu vymezit proti tomu, že voliči stran jednoho tématu nemají žádnou specifickou společenskou strukturu a strana jednoho tématu nemá ideologický politický program. Vezmu-li v úvahu, že na základě výše uvedených přístupů budu pracovat se stranami jednoho tématu, které jsou

environmentalistické, extrémně pravicové nebo etnicko-teritoriální, tak je pravděpodobné, že etnicko-teritoriální strany osloví voliče, kteří obývají nějaké specifické území, tudíž zaujímají stejné místo v rámci nějaké společenské struktury. Co se týká ideologického politického programu, tak u zelených stran lze očekávat, že jejich program bude ideologický, jestliže je environmentalismus chápán jako ideologie. V rámci mé práce budu ještě pracovat se skupinou neextremisticky populistických stran jednoho tématu. Touto kategorií stran bych rád doplnil dané skupiny: environmentalistické, extrémně pravicové, etnicko-teritoriální a komunistické (které nejsou součástí práce). To z toho důvodu, že budu pracovat se stranami, které je velmi obtížné z ideologického hlediska jasně zařadit. Termín „neextremisticky“ používám z toho důvodu, jelikož populismus je často součástí extrémně pravicových stran a považuji za nutné odlišit tyto dvě skupiny stran jednoho tématu.

3 Česká republika

3.1 Charakteristika českého stranického systému

Český stranický systém se nově začíná utvářet po Sametové revoluci v roce 1989, respektive v roce 1990, kdy poprvé od roku 1946 proběhly na našem území svobodné parlamentní volby. V českých zemích se jednoznačným vítězem stalo Občanské fórum (OF), které v nově jmenované vládě Petra Pitharta získalo nejvíce resortů. Na základě těchto voleb získaly parlamentní zastoupení pouze čtyři formace: OF, Komunistická strana Československa (KSČ), Křesťanská a demokratická unie (KDU) a Hnutí za samosprávnou demokracii - Společnost pro Moravu a Slezsko (HSD-SMS). Volby v roce 1990 byly do jisté míry chápány jako plebiscit proti bývalému komunistickému režimu. Výhra OF byla jasným signálem, že je česká společnost připravena na transformační proces směřující k demokracii. V následujících letech se začalo OF vnitřně polarizovat a rozpadlo se na několik stran a hnutí. Vnitřní vývoj v rámci KDU vyvrcholil na jaře 1992, kdy vznikla nová politická formace KDU-ČSL (Fiala – Hloušek 2003: 16–19). Také KSČ se rozpadla na Komunistickou stranu Čech a Moravy (KSČM) a Stranu demokratické levice (SDL) na Slovensku (Cabada 2011: 252).

Na základě voleb do České národní rady v roce 1992 volební klauzuli 5 % překročilo osm politických stran. Po volbách byla jmenována vláda V. Klause, jehož vládní koalice se sestávala z ODS-KDS, KDU-ČSL a ODA. Toto období do roku 1996 lze charakterizovat jako fázi krystalizace stranického systému a jeho hlavních aktérů. Postupně se ustavovala levo-pravá osa jako základ soutěže politických stran. Česká pravice byla reprezentována stranami ODS a ODA, zatímco na levici proces ustanovení hlavních stran probíhal pomaleji. KSČM se ve stranickém systému nacházela již od roku 1990, zatímco ČSSD se na základě výsledků voleb z roku 1992 a 1996 stala reprezentantem nekomunistické levice (Linek – Lyons 2013: 33–34). Volby do Poslanecké sněmovny v roce 1996 poukázaly na trend zjednodušení a zpřehlednění systému relevantních politických aktérů. Volbám jednoznačně dominovala ekonomická tematika zakládající se na štěpení pravice-levice. O vítězi se rozhodovalo mezi levicově orientovanou Českou stranou sociálně demokratickou (ČSSD) a liberálně-konzervativní Občanskou demokratickou stranou (ODS). Vítězná ODS sestavila menšinovou vládní koalici s KDU-ČSL a ODA. Kromě výše uvedených stran se do Poslanecké sněmovny probojovaly i antisystémové strany KSČM a Sdružení pro republiku-Republikánská strana Československa (SPR-RSČ) (Cabada 2011: 257). Nicméně rok 1998 se nesl ve znamení předčasných parlamentních voleb do Poslanecké sněmovny. Vítězem voleb se stala ČSSD a na základě tzv. „opoziční smlouvy“ s ODS se také stala jedinou vládní stranou. Kromě ČSSD a ODS v Poslanecké sněmovně zasedly také KSČM, KDU-ČSL a Unie svobody (US) (Fiala – Hloušek 2003: 34–35). Období stabilizace stranického systému a postupné redukce relevantních stran lze pozorovat od roku 1996, kdy počet stran ve Sněmovně klesl na šest a v roce 1998 dokonce na pět (Linek – Lyons 2013: 35). Stranický systém České republiky lze tak od roku 1998 označit za umírněný pluralitní systém, kdy o dominanci soupeří liberálně-konzervativní ODS a levicová ČSSD (Cabada 2011: 300).

Co se týká ostatních politických subjektů v systému, Cabada píše: „Ve středu politického spektra se dlouhodobě etablovala Křesťanskodemokratická unie-Československá strana lidová, která byla schopna vytvářet vládní koalice s oběma velkými stranami. Vedle ní se vždy etabloval další relevantní subjekt

pravého středu liberálního či liberálně-sociálního zaměření. Po volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2010 obsadily politický střed Věci veřejné.“ (Cabada 2011: 300–301). V roce 2002 byla oním subjektem podílejícím se na vládě po boku ČSSD a KDU-ČSL, Unie svobody – Demokratická unie (US-DEU). Po volbách v roce 2006 na vládní koalici, vytvořené v roce 2007, participovala Strana zelených (SZ). V roce 2010 vytvořily s ODS vládní koalici hned dva nové politické subjekty – TOP 09 a Věci veřejné (VV) (Linek – Lyons 2013: 35–36). Volební rok 2013 však jistým způsobem narušil stabilitu českého stranického systému. Do Poslanecké sněmovny se probíjalo celkem sedm politických stran. Kromě výše zmiňovaných subjektů pravého středu se ve stranickém systému objevily dvě populistické politické formace. Jedná se o formaci ANO 2011 podnikatele Andreje Babiše a Úsvit přímé demokracie Tomia Okamury. Parlamentní volby 2013 znamenaly ještě jednu důležitou změnu. Na základě výsledků voleb lze konstatovat, že zmizela soutěž mezi ČSSD a ODS. Tedy soutěž mezi doposud dvěma hlavními póly na pravo-levé ose (Election Guide 2016).

3.2 Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnost pro Moravu a Slezsko (HSD-SMS)

Po pádu komunistického nedemokratického režimu v roce 1989 se v rámci připravované teritoriálně-administrativní reorganizace státu objevila první tzv. „mezera“ na politickém trhu Československa, později České republiky. Tento fenomén Mareš a Strmiska nazývají moravismem, jenž navazuje na předlistopadové moravistické kulturní a politické aktivity z roku 1968 a na moravistický disident z období normalizace, který upozorňoval na tisícileté tradice Moravy a Moravanů (Mareš – Strmiska 2005: 1615). Tyto myšlenky byly spojené s pocitem podhodnocení Moravy v praktické realizaci vnitrostátní politiky, a to zejména jedná-li se o poměr mezi hospodářským přínosem regionu pro stát a prostředky, které od státu pak tento region získává nazpět. Jediným relevantním politickým subjektem v rámci politického systému Československa a později České republiky, který reprezentuje myšlenky moravismu, je Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnost pro Moravu a Slezsko (HSD-SMS). Tento politický subjekt v počátcích formování československého, později

českého stranického systému dokázal hned dvakrát získat poslanecké mandáty, což jej na dobu zhruba šesti let učinilo relevantním politickým aktérem (Pšeja 1999: 75).

Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnost pro Moravu a Slezsko (HSD-SMS) bylo jako politický subjekt založeno 1. dubna 1990 (Moravané 2013). V čele této politické strany jako její předseda stanul Boleslav Bárta, který stranu definoval jako „nadstranické politické hnutí všech demokraticky smýšlejících Moravanů a Slezanů bez rozdílu politického a náboženského přesvědčení“ (Mareš – Strmiska 2005: 1617). Počáteční politický program a postoje k zásadním otázkám prezentovalo HSD-SMS v Moravskoslezské deklaraci, která byla vydána v ten samý den, kdy HSD-SMS vzniklo. HSD-SMS požadovalo vytvoření spolkového státu Čech, Moravy se Slezskem a Slovenska, a jednoznačně odmítlo federaci, skládající se pouze z České a Slovenské republiky (Bureš 2007: 241). Hnutí zároveň odmítalo spojovat rehabilitaci Moravy se separatismem a nacionalismem (Šanc 2005: 210).

Do voleb v roce 1990 vstoupilo HSD-SMS samostatně s tím, že její nosné téma bude propagování myšlenky moravanství. Oproti tomu jiný moravistický subjekt – Moravské občanské hnutí (MOH) – se voleb účastnil v koalici s Křesťanskou a demokratickou unií (KDU) a spojilo myšlenku moravanství s katolickou orientací. HSD-SMS v parlamentních volbách 1990 zaznamenalo relativně překvapivé výsledky. Volební zisk HSD-SMS ve volbě do České národní rady činil 10,3 % (22 mandátů), do Sněmovny národů Federálního shromáždění 9,1 % (7 mandátů) a do Sněmovny lidu Federálního shromáždění 7,9 % (9 mandátů) (Krejčí 2006: 269). MOH na kandidátce KDU získalo 1 mandát v České národní radě. Po volbách pak na federální úrovni HSD-SMS působilo jako opozice, nicméně v České republice se podílelo na tvorbě koaliční vlády. HSD-SMS obsadilo pozici ministra kontroly Bohumilem Tichým (Šanc 2005: 210). Ačkoliv čelní představitelé Občanského fóra přislíbili svým koaličním partnerům řešit otázky spojené se státoprávním postavením Moravy, legislativní návrhy týkající se vytvoření zemského zřízení Československa byly odmítány. Tyto snahy o autonomii Moravy narážely i na odpor u představitelů

slovenské reprezentace, kteří sami předkládali své autonomistické požadavky (Mareš – Strmiska 2005: 1618).

Krátce po volbách zasáhly Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnost pro Moravu a Slezsko vnitřní spory, když byl předseda strany Boleslav Bárta označen za předlistopadového agenta StB. Na základě tohoto obvinění se proti Bártovi postavilo několik členů HSD-SMS, včetně tří poslanců a ministra Tichého, kteří požadovali, aby Bárta odstoupil z vedení strany, než se kauza objasní. Nicméně většina hnutí, včetně okresních center HSD-SMS, Bártu podpořila. Rebelující poslanci byli vyzváni k odstoupení z funkcí a byli zbaveni oprávnění jednat jménem hnutí. Na základě toho, že účast ve vládní koalici nenaplnila očekávání HSD-SMS, když se opakovaně nedařilo prosadit témata hnutí, HSD-SMS 19. února 1991 vládní koalici opustilo a přesunulo se do lavic opozice. Ministr Tichý zpočátku toto rozhodnutí odmítal, ale nakonec v dubnu 1991 na svůj post rezignoval (Šanc 2005: 210).

Děni ve straně následně velice ovlivnila smrt jejího předsedy Boleslava Bárty, který zemřel na infarkt na konci května 1991. Jeho nástupcem byl zvolen právník Jan Kryčer, který transformoval hnutí v politickou formaci, která zastávala centristické ideje a měla liberálně-sociální program. Strana se tak přestala soustředit jen na historické území Moravy a Slezska a myšlenka moravismu tak přestala být jediným nosným tématem strany. S tímto rozhodnutím nebyla spokojena část členské základny, která se od hnutí odtrhla a v prosinci 1991 se zaregistrovala jako samostatné Moravskoslezské hnutí (MSH), které se cítilo být pokračovatelem myšlenky Boleslava Bárty (Mareš – Strmiska 2005: 1620).

Parlamentní volby v roce 1992 znamenaly pro HSD-SMS velkou ztrátu voličské podpory. Strana překročila volební práh pouze do České národní rady, kdy 5,9 % hlasů znamenalo 14 poslaneckých mandátů. Nicméně hnutí bylo jediným politickým subjektem, který reprezentoval myšlenky moravismu. Volební propad hnutí se odrazil i na jeho vnitřním fungování. Uvnitř strany se zostřilo napětí mezi dvěma proudy, kdy jeden proud zastával centristické pozice a kladl důraz na samosprávnou demokracii v celostátním měřítku, zatímco druhý

proud zdůrazňoval myšlenky moravismu i v rámci plánovaného vnitrostátního uspořádání samostatné České republiky. Nutno podotknout, že HSD-SMS odmítalo myšlenku samostatnosti České republiky a vystupovalo proti rozpadu federace. Po vzniku samostatného státu se hnutí přejmenovalo na Hnutí za samosprávnou demokracii Moravy a Slezska (HSDSM) a v čele s J. Kryčerem v hnutí převládl proud zastávající politiku středu. Veškeré tyto změny doprovázel propad podpory hnutí. Hnutí se zároveň zdiskreditovalo, když v březnu 1993 ustanovilo na území Moravy a Slezska Moravkoslezskou vládu. Tento projekt byl neúspěšný a skončil ještě ten samý rok. Transformace hnutí v Českomoravskou stranu středu (ČMSS) v roce 1994 měla značit jasný posun strany směrem do středu politického spektra a odklon od radikálních moravistických požadavků. Předsedou strany zůstal J. Kryčer. V reakci na tyto změny se od strany odštěpilo křídlo výhradně zastávající moravistické ideje. Klesající podpora straně se definitivně projevila v komunálních volbách v roce 1994, kdy špatné volební výsledky strany značily to, že strana ztratila ortodoxní moravistické voliče a nové nezískala. Volební krach vedl k další transformaci strany v Českomoravskou unii středu (ČMUS), jejímž předsedou se stal v roce 1995 Jan Jegla. V rámci transformace se do strany integrovaly některé menší politické subjekty (Mareš – Strmiska 2005: 1623). Volby v roce 1996 znamenaly konec všem snahám o prosazení moravistické myšlenky, když se do parlamentu neprobojoval žádný moravistický politický subjekt. Ideje moravismu tak od této doby ztrácejí na významu a všechny moravistické subjekty mají v rámci stranického systému České republiky marginální pozici (Šanc 2005: 212). Politický program nejúspěšnějšího reprezentanta Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnost pro Moravu a Slezsko se zpočátku zabýval pouze jedním tématem. Téma požadavku zrovnoprávnění postavení Moravy a Slezska v rámci Československé federace a později České republiky zpočátku našel odezvu u určité části obyvatel. Svou roli v popularizaci hnutí sehrála i výrazná postava předsedy Boleslava Bárty. Avšak s jeho smrtí a s postupnou orientací směrem k politickému středu strana začala ztrácet podporu svých ortodoxních voličů a zároveň s tím, jak se měnila její politická orientace, měnil se i její status strany jednoho tématu. Strana se odklonila od tématu moravismu, čímž ztratila

své voliče, upadl i její význam v rámci stranického systému a stala se nerelevantním politickým subjektem (Šanc 2005: 213).

3.3 Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa (SPR-RSČ)

V rámci polistopadového vývoje se v Československu vytvořilo nezávisle na sobě několik politických formací, které chtěly reprezentovat pravicové ideje po vzoru amerických republikánů a zároveň navázat na odkaz prvorepublikové strany agrárníků – Republikánské strany zemědělského a malorolnického typu. Nejvýznamnějším reprezentantem tohoto proudu se stala formace Sdružení pro republiku - Republikánská strana Československa. Tato strana ale měla s americkými republikány málo společného, protože se projevila jako krajně pravicová politická formace a zapříčinila to, že celý republikánský proud byl v polistopadovém vývoji chápán jako ultrapravicový (Mareš 2005: 1593). Po celou dobu své existence byla tato strana pevně spjata s osobou předsedy Miroslava Sládka, jehož názory de facto utvářely stranicko-politickou linii. Strana během první dekády existence Československa, poté České republiky, nadvakrát získala poslanecké mandáty (Mareš 2000).

Strana byla založena v prosinci 1989 nejprve pod názvem Republikánská strana (RS) a v jejím čele stanul Miroslav Sládek. Na začátku roku 1990 došlo ke změně názvu na Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa (SPR-RSČ). Tato změna měla zamezit tomu, aby byla strana srovnávána se slovenskými republikány nebo s německými neonacistickými republikány. V prvních fázích byla strana formována třemi skupinami. První skupinu tvořili lidé kolem M. Sládka, druhou skupinu lidé kolem J. Šárky (člena ilegální formace z období protektorátu) a třetí skupinu tvořili zastánci ekonomických názorů Karla Engliše (Šanc 2005: 203). Předsedou strany byl na ustavujícím sjezdu v únoru 1990 zvolen Miroslav Sládek, jenž byl často kritizován za své předlistopadové zaměstnání cenzora. To se stalo argumentem pro jeho protivníky, kteří tak zpochybňovali jeho předlistopadové postoje (Mareš 2005: 1594).

Ve volbách v roce 1990 vytvořila SPR-RSČ předvolební koalici s Všelidovou demokratickou stranou (VDS/SPR-RSČ). Nicméně volební zisky této koalice se pohybovaly kolem 1 %, a strana tak nezískala žádné mandáty. Na základě tohoto neúspěchu se SPR-RSČ rozhodla pro samostatnou činnost a orientovala se na získávání nových voličů. Předseda M. Sládek se soustředil na pořádání mnoha mítinků po celé republice, kde kritizoval vládní představitele a jejich napojení na komunisty. Jeho projevy byly charakteristické populistickou sociální a rasistickou rétorikou. Požadoval opětovné připojení Podkarpatské Rusi k Československu. Sládek touto činností dokázal oslovit velké množství nespokojených lidí a získat mnoho přívrženců. Postupně se mu podařilo zajistit SPR-RSČ dominantní postavení v krajně pravicové oblasti českého politického spektra. Tuto pozici potvrdily parlamentní volby v roce 1992, kdy SPR-RSČ získalo 6,5 % hlasů (7 mandátů) ve Sněmovně lidu FS, 6,4 % hlasů (6 mandátů) ve Sněmovně národů FS a 6 % hlasů (14 mandátů) v České národní radě. V červenci 1992 M. Sládek pak neúspěšně kandidoval na prezidenta ČSFR. V parlamentních volbách v roce 1996 získala SPR-RSČ 8 % voličů (18 mandátů) a podruhé za sebou získala statut parlamentní strany, kdy dokázala umně využívat nespokojenosti voličů s výsledky ekonomické transformace a obav ze začleňování ČR do mezinárodních organizací NATO a EU. Předčasné volby v roce 1998 znamenaly pro SPR-RSČ porážku, kdy strana s 3,9 % hlasů nedokázala překročit volební práh. Strana doplatila na to, že bývalí členové zveřejňovali autoritativní praktiky předsedy M. Sládka a jeho zneužívání finančních prostředků strany. Na základě tohoto neúspěchu se strana vnitřně rozložila a její nástupnické formace se staly z hlediska stranického systému nerelevantní. Miroslav Sládek založil stranu Republikáni Miroslava Sládka (RMS), se kterou se neúspěšně účastnil voleb. Později se do strany přeregistrovali členové SPR-RSČ (Šanc 2005: 206–207). V roce 2008 byla obnovena činnost SPR-RSČ v čele s předsedou M. Sládkem, ale v roce 2013 ji Nejvyšší správní soud rozpustil kvůli nedodání finanční zprávy z let 2006–2011 (iDnes.cz 2013).

Po celou dobu byl předseda Miroslav Sládek klíčovou osobou pro SPR-RSČ. Charismatický Sládek na svých mítincích pronášel populistické

projevy, kterými na lidi zapůsobil. Kritizoval vládní elity, tehdejší poměry a etnické menšiny. Sládka provázela i řada skandálů, které se týkaly vulgárních útoků na prezidenta V. Havla, fyzické napadení ženy v kadeřnictví, protiněmecké výroky při podpisu česko-německé deklarace v roce 1998 a aféra týkající se zneužívání financí strany k soukromým účelům. Na základě toho, jak Sládek stranu vedl, je možné SPR-RSČ označit za stranu vůdcovského typu (Mareš 2005: 1596–1597). Sládkovy autoritativní praktiky dokazují směnky, které museli kandidáti SPR-RSČ podepsat a jejichž podstatou bylo, že za opuštění poslaneckého klubu je milionová pokuta (Cabada 2013b: 33).

Strana SPR-RSČ byla po celou dobu své přítomnosti v parlamentu v letech 1992–1996 a 1996–1998 vnímána jako pravicově extrémistická a hlavní demokratické síly s ní odmítaly spolupracovat. Tato izolace činila z SPR-RSČ antisystémovou stranu. Ve snaze udržet si svou dominantní pozici na krajní pravici strana odmítala spolupracovat se stranami, které se od SPR-RSČ v rámci vnitřních sporů odštěpily. Po celá 90. léta se strana často ostře stavěla proti řadě zásadních kroků prosazovaných vládními stranami a často kritizovala i prezidenta V. Havla (Mareš 2005: 1601–1602). Dle Cabady dokázala strana oslovit voliče, kteří se cítili být poraženi transformací (první skupina nezaměstnaných), ale měli odpor k levému extrému (komunistické formace). Dále ji podporovala nacionalisticky a rasisticky smýšlející část populace a i obyvatelstvo podporující její koncept neutrality (Cabada 2013b: 32–33). Program se populisticky zaměřoval na témata jako vnitřní bezpečnost, bytová politika, zeštíhlení státního aparátu atd. SPR-RSČ se považovala za radikální opozici a zdůrazňovala své antikomunistické postoje. Důležitý byl důraz na sociální populismus, tvrdý přístup v oblasti bezpečnosti, etnizaci sociálních a kriminálních problémů (Romové a cizinci), protiněmeckou rétoriku, odpor proti amerikanizaci společnosti a odpor proti postmoderním hodnotám (např.: práva homosexuálů a multikulturalismus). Strana se prezentovala jako jediná skutečná opozice, která je za své postoje perzekuována médii a vládními elitami. Politické názory strany byly prezentovány i v týdeníku Politické noviny Republika, které se vyznačovaly xenofobním, krajně pravicovým a antisemitským obsahem (Mareš 2005: 1595–1596). Mezera, kterou se SPR-RSČ podařilo v 90. letech

využít, Cabada označuje jako „(post)transformační nejistotu a hledání nekomunistických, ale současně rovněž neliberálních alternativ (Cabada 2013b: 35). Single-issue tématem strany byl jakýsi krajně pravicový populismus, který dokázal oslovit značnou část obyvatel.

3.4 Strana zelených (SZ)

Nejznámějším českým politickým subjektem reprezentujícím environmentalistické ideje je Strana zelených. Ekologické formace jako takové mají svůj původ již před listopadem 1989. Pacifické a ekologické proudy mají svůj základ již v Chartě 77 a během 80. let se stavěly proti devastující neekologické hospodářské politice Československa. Příkladem mohou být organizace jako Nezávislá ekonomická iniciativa, České děti, Severomoravský klub nebo Pražské matky. Všechny tyto ekologické organizace upozorňovaly na negativní dopady komunistické hospodářské politiky, které souvisely s devastací přírody nejen v Československu, ale i v Evropě (Cabada 2007: 236). Strana zelených vznikla 6. ledna 1990. Během 90. let však neměla dobré vztahy s většinou ekologických sdružení, které stranu kritizovaly na nedostatečné aktivity v oblasti ekologie (Kopeček 2005a: 1579). Na rozdíl od zelených stran v západní Evropě, které měly základ v radikálním pacifismu a neomarxismu 60. let či v agrárních hnutích, českou stranu zelených nelze jednoznačně zařadit na levou stranu politického spektra (Cabada 2007: 236). Podle vyjádření svých představitelů odmítala jakékoliv pravo-levé vymezování a místo politické ideologie upřednostňovala zdravý rozum. Zelení se profilovali převážně na ekologické tematické a východiskem jejich programové orientace se zpočátku stala „strategie trvale udržitelného života“. Na dlouhou dobu jejím menším volebním úspěchem byly volby v roce 1992, kdy se Strana zelených účastnila volební koalice s názvem Liberálně sociální unie, která ve volbách do České národní rady získala 6,5 % hlasů (16 mandátů) a tři mandáty připadly zeleným. Účast v koalici se však nelíbila části členské základny a strana byla během 90. let zmítána vnitřními spory. V parlamentních volbách v roce 1996, 1998 a 2002 kandidovala samostatně, ale ani jednou se jí nepodařilo překročit volební práh 5 % (Kopeček 2005a: 1582–1586).

K výrazné změně ve vývoji u Strany zelených došlo v roce 2002, kdy došlo ke spolupráci s občanskými aktivisty sdruženými pod hlavičkou tzv. Brandýského fóra a také došlo k přeměně vztahů mezi SZ a jednotlivými ekologickými hnutími. Vytvořil se tak prostor pro personální posílení zelených a došlo i ke zlepšení volebních výsledků, což ukázaly parlamentní volby v roce 2002. Strana se sice do parlamentu neprobojovala, ale svým ziskem dosáhla na státní volební příspěvek (Spáč 2010: 167). Stranu tento finanční příspěvek pomohl stabilizovat. Dále došlo k výměně stranického vedení, kdy radikálně ekologicky laděné vedení v čele s Janem Beránkem bylo nahrazeno pragmatičtější orientovaným vedením v čele s Martinem Bursíkem (Cabada 2007: 237). V programové rovině v novém tisíciletí také nastaly změny, které posunuly SZ směrem k západoevropským zeleným. Zelení se kromě klasických ekologických témat soustředili na práva žen, domorodých obyvatel, menšin a utlačovaných skupin, což zahrnovalo i práva homosexuálů. Hlásili se k principu solidarity, ochraně lidských práv a usilovali o decentralizaci státu. Také odmítali spolupráci s ODS a KSČM (Kopeček 2005a: 1580–1582). Základ politického programu tak nadále tvořila environmentální problematika, ale nad rámec toho se strana začala věnovat i tématům multikulturalismu a boje proti diskriminaci (Spáč 2010: 168).

Parlamentní volby v roce 2006 znamenaly pro SZ vedenou Martinem Bursíkem historický úspěch. Strana získala 6,3 % hlasů a 6 poslaneckých mandátů (Havlík 2010: 27). Zelení se v kampani prezentovali jako středová formace, která nabízí alternativní řešení společenských a hospodářských problémů (Cabada 2007: 237). Zelení se následně stali součástí druhé Topolánkovy vlády. Ve středoprávní koalici s ODS a KDU-ČSL obsadili čtyři ministerská křesla. Účast ve vládě se však setkala s kritikou části členské základny. Vnitřní spory pak provázely SZ prakticky celé volební období. Na únorovém sjezdu strany v únoru 2007 byl předsedou strany znovu zvolen M. Bursík, první místopředsedkyní Dana Kuchtová a řadovými místopředsedy Ondřej Liška a Martin Tichý, kteří reprezentovali liberálně orientované křídlo strany (Havlík 2010: 27). Spory ve straně se prohloubily v září 2007, kdy na post ministryně školství rezignovala Dana Kuchtová. Důvodem mělo být nedostatečné čerpání prostředků EU ministerstvem. Sjezd v roce 2008 skončil porážkou

„antibursíkovského“ křídla, ale vnitřní rozpory ve straně neodstranil. Prvním místopředsedou byl pak zvolen Ondřej Liška. Po pádu Topolánkovy vlády se SZ podílela na vzniku úřednické vlády, do které nominovala některé ministry. Po neúspěšných volbách do Evropského parlamentu v roce 2009 M. Bursík rezignoval na post předsedy strany a nahradil ho Ondřej Liška. Propad popularity SZ však už nezachránil. Klesající podporu SZ potvrdily parlamentní volby v roce 2010, kdy SZ se ziskem 2,4 % hlasů nepřekročila volební klauzuli (Havlík 2010: 29–30). Parlamentní volby v roce 2013 znamenaly další neúspěch. SZ získala jen 3,19 % a parlamentní zastoupení nezískala. V lednu 2016 se stal předsedou strany Matěj Stropnický, který od října 2014 působí jako zastupitel hlavního města Prahy (Strana Zelených 2016).

Program Strany zelených se soustředí na klasická ekologická témata a zejména se soustředí na trvale udržitelný rozvoj. Klade důraz na zlepšení životního prostředí v České republice i v rámci celoplanetárního prostoru. Zelení odmítají spolupráci s KSČM, i když v sociálních otázkách se nacházejí spíše nalevo. Jsou pro zdanění aktivit, které poškozují životní prostředí. Single-issue tématem strany je tedy environmentální postoj k problémům týkajícím se životního prostředí (Cabada 2007: 238).

3.5 Věci veřejné (VV)

Věci veřejné jsou jednou ze dvou stran, které se dostaly na základě výsledků voleb v roce 2010 poprvé do Poslanecké sněmovny. Na rozdíl od TOP 09 se ale jednalo o stranu, která byla už téměř celou předešlou dekádu aktivním politickým subjektem, i když se značně limitovaným územním rozsahem. VV vznikly v roce 2001 s ambicí působit v rámci místní politiky Prahy. Ve volbách tehdy získaly jediný mandát v části Prahy 1, ale o čtyři roky později se jim podařilo z početního hlediska posílit. V roce 2006 obdržely 15 zastupitelských křesel, z toho byla nezanedbatelná část i mimo Prahu. V tomto období se postupně začaly utvářet lokální organizace strany i v dalších krajích, což překonalo komunální charakter strany. Vzrůstající potenciál naznačily již zmíněné zastupitelské volby, jelikož v Praze 1 VV obsadily druhé místo za vítěznou ODS. Na celostátní úrovni na tento trend poukázaly volby do Evropského parlamentu v roce 2009, kdy VV získaly 2,4% hlasů. Klíčovým

momentem pro VV bylo angažování spisovatele a publicisty Radka Johna, který se později stal i předsedou celé strany. Jeho vysoká popularita podpořila i preference samotných VV, které v jednotlivých průzkumech převyšovaly volební klauzuli 5 %. Radek John byl na začátku září 2009 nejvíce kladně hodnoceným lídrem jednotlivých stran. Od jara 2010 byl pravidelně zařazován do průzkumů o popularitě politiků a okamžitě se dostal na první místo. K překonání volební klauzule došlo až na jaře 2010, kdy strana ve volbách do Poslanecké sněmovny dosáhla na poslanecké mandáty, a na základě následných vyjednávání vstoupila s ODS a TOP 09 do koaliční vlády. Na vládě se VV podílely do roku 2012, kdy se část VV po vnitrostranických sporech od strany odtrhla a pokračovala ve vládnoucí koalici pod názvem LIDEM – liberální demokraté (Spáč 2013: 231–232).

Klíčovým byl tedy pro stranu rok 2010, kdy ve volbách do Poslanecké sněmovny získala 10,9 % hlasů, což činilo 24 mandátů. VV se účastnila vlády v koalici s ODS a TOP 09 a obsadila čtyři ministerské posty: Radek John (ministr vnitra), Vít Bárta (ministr dopravy), Josef Dobeš (ministr školství), Kamil Jankovský (ministr místního rozvoje). Strana se voličům prezentovala jako (pravo)středová alternativa vůči současným politickým elitám. Jako stranu jednoho tématu ji lze označit proto, že se v kampani zaměřovala na boj proti korupci a s tím spojený „boj proti politickým dinosaurům“. Strana měla výrazně protestní profil a velmi široce pojatý volební program s jistým důrazem na přímou demokracii (Havlík 2010: 31). Programová identita VV je tedy těžko určitelná, protože strana samotná se k pevnějším ideovým pozicím neřadila a vsazení do určitých rámců se spíše vyhýbala. Jednou z hlavních hodnot, které VV vyjadřovaly, byla přímá demokracie a výraznější zapojování občanů při rozhodování o veřejných záležitostech. Velmi početnou skupinu tvořila kategorie registrovaných příznivců, tzv. věčkařů, jimiž se mohli stát plnoletí občané splňující nároky jako zájemci o členství. Motiv pro tento druh angažování vychází z deklarované otevřenosti strany k roli přímé demokracie, přičemž v praxi jsou její mechanismy zavedeny i do jejího vlastního chodu. Členové a věčkaři se tak mohli účastnit vnitrostranických referend a anket, jejichž význam

se pohyboval od úrovně doporučení až po úroveň závazného stanoviska pro stranické orgány (Spáč 2013: 233–234).

Kromě Radka Johna byla neméně důležitou postavou a o to více kontroverzní osoba Víta Bárty. Vít Bárta byl majitel největší soukromé bezpečnostní agentury v ČR – ABL. Poté, co stranu převzal, tak z malé komunální strany v Praze udělal svůj velkoryse a bohatě financovaný marketingový projekt. Následné skandály kolem Víta Bárty, které souvisely s odposlechy a pokusy o uplácení vlastních představitelů, vedly k rapidnímu poklesu voličských preferencí a vnitřním rozporům ve straně (Bureš 2012: 147–149). Problémem bylo také financování strany, kterou přímo financovala bezpečnostní agentura ABL, která byla navíc úzce propojena se stranickým vedením, poslaneckým klubem i odbornými komisemi strany. To ve výsledku znamenalo závislost politického rozhodování představitelů strany VV na osobě Víta Bárty. Bureš píše, že je zřejmé, že výše finančních prostředků strany VV a její propojení s ABL byla s protikorupční rétorikou jednou z hlavních příčin její rozsáhlé volební kampaně a následného úspěchu (Bureš 2012: 149). Dle Hlouška lze VV označit jako stranu-firmy, právě díky klíčové roli politického podnikatele Víta Bárty (Hloušek 2012: 4).

3.6 Úsvit přímé demokracie Tomia Okamury (Úsvit)

Hnutí Úsvit přímé demokracie Tomia Okamury jako politická strana vzniklo v červnu roku 2013, ačkoli jeho předseda Tomio Okamura inicioval jeho založení již v dubnu, kdy došlo k ustavení přípravného výboru. Okamura již předem prohlašoval, že cílem Úsvitu není účastnit se koaliční vlády, ale prosazovat takové ústavní změny, které v České republice povedou k zavedení přímé demokracie. Ta má také napomáhat tomu, aby bylo možné pomocí referend odvolávat politiky (Červenka 2013). Hnutí by se dalo již od počátku charakterizovat jako populistická politická formace, vyznačující se rasistickou a xenofobní rétorikou směřující na Romy a imigranty.

Hnutí Úsvit se ve dnech 25. – 26. října 2013 poprvé účastnilo předčasných voleb do Poslanecké sněmovny a ihned na poprvé překročilo volební práh. Se ziskem 6,88 % hlasů získalo 14 mandátů a stalo se šestou nejúspěšnější stranou

v rámci konaných parlamentních voleb (Election Guide 2016). Do parlamentu se probojovalo celkem sedm stran. Volby v roce 2013 tak výrazně narušily stabilitu českého stranického systému. Zajímavým faktem také zůstává, že hnutí Úsvit mělo se 14 mandáty v Poslanecké sněmovně více poslanců než členů strany, kterých bylo pouze devět. Ze 14 poslanců byli členem strany pouze tři, čtyři poslanci byli z jiných stran a sedm bylo nestraníků (VOLBY.CZ 2013). Na kandidátkách Úsvitu také kandidovali tři exposlanci a členové Věcí veřejných: Vít Bárta, Jiří Štětina a David Kádner a také bývalý člen ODS Radim Fiala (Aktuálně.cz 2013).

Činnost Úsvitu lze prakticky ztotožnit s mužem, který stál u jeho zrodu a jehož jméno je obsaženo v názvu strany – Tomio Okamura. Tomio Okamura má japonské kořeny a v mládí žil střídavě v Japonsku a Československu. V Japonsku byl kvůli svým českým kořenům vnímán jako cizinec a musel se živit jako popelář a prodavač popcornu. V 21 letech odletěl zpět do Prahy, kde začal podnikat v cestovním ruchu. Od roku 2004 se stal členem prezidia Asociace českých cestovních kancelářích a agentur (AČCKA), kde od roku 2009 vykonával i funkci viceprezidenta. V roce 2012 se stal jako nezávislý nestraník senátorem Parlamentu ČR za Zlínský kraj. O rok později neúspěšně kandidoval na post prezidenta ČR, a tak založil hnutí Úsvit, se kterým se následně probojoval do Parlamentu ČR. Oblibu u veřejnosti si získal nejen jako úspěšný podnikatel, ale také jako bloger a youtuber. Zejména na svém YouTube kanálu Tomio Okamura pravidelně přispíval a přispívá svými názory, které jsou výrazně populistické, xenofobní a rasistické. Vymezuje se především vůči Romům, imigrantům a tzv. „nepřizpůsobivým“ (tomio.cz 2011).

Nosným tématem strany bylo prosazení změny politického systému ČR, a to zavedením přímé demokracie po vzoru Švýcarska. S přímou demokracií bylo také spojeno zavedení referenda a odvolatelnost politiků. Na základě tohoto jediného tématu, na kterém strana stavěla v celém průběhu kampaně, bych ji označil za stranu jednoho tématu. Úsvit po volbách zamířil do opozice, když vládu sestavily ČSSD, ANO 2011 a KDU-ČSL. Na jaře 2015 se však hnutí Úsvit kvůli finančním skandálům spojeným s osobou Tomia Okamury rozpadlo (Venturová – Kopecký 2015). Na troskách hnutí vznikla dvě uskupení. Prvním

uskupením je Úsvit – Národní koalice, do jehož čela byl předsedou zvolen válečný veterán Miroslav Lidinský. Předsedou poslaneckého klubu a prvním místopředsedou strany se stal Marek Černoš (Úsvit – Národní koalice 2016). Druhým uskupením je hnutí Svoboda a přímá demokracie, které založil Tomio Okamura (předseda hnutí) s Radimem Fialou (místopředseda hnutí) (SPD 2015). Obě uskupení se soustředí na zavedení přímé demokracie s tím, že Úsvit úzce spolupracuje s extrémistickým Blokem proti islámu, v jehož čele stojí entomolog Martin Konvička. Společně plánují kandidovat do krajských, senátních i sněmovních voleb (Kopecký 2015).

3.7 Shrnutí

V rámci České republiky jsem se rozhodl zabývat pěti politickými subjekty, které jsem označil za strany jednoho tématu. Všechny politické strany zapadají do typologie stran mezery a u všech lze identifikovat jedno téma, jeden soubor otázek, se kterým vstoupily na volební trh. V případě HSD-SMS to byl moravismus, kvůli kterému bych stranu označil jako etnicko-teritoriální. U SPR-RSČ se jednalo o krajně pravicový populismus, díky kterému strana naplňuje znaky stran extrémní pravice. U SZ daným souborem otázek jsou environmentální problémy, jež řeší environmentalistické (zelené) strany. Dva relativně nové politické subjekty, které nemají základ v 90. letech, již nelze jednoznačně zařadit do kategorie klasických stran mezery. VV prosazovaly téma boje proti korupci a politickým dinosaurům, zatímco tématem Úsvitu byla přímá demokracie. Nicméně obě strany byly výrazně populistické. Kromě SZ lze u všech stran identifikovat nějakou silnou osobnost, která stála v čele strany a zajistila jí úspěch. Tři z pěti se podílely na vládě. V případě SZ a VV byla jejich účast klíčová pro sestavení vlády. Současná pozice HSD-SMS, SPR-RSČ a VV je marginální a strany nejsou pro stranický systém nerelevantním politickým subjektem. SZ se opakovaně bilancuje nad hranicí tří procent, a protože je hlavním nositelem environmentalistických myšlenek v ČR, je její účast v parlamentu před volbami vždy nejistá. Nicméně na úrovni krajů a obcí je relevantním aktérem. V otázce Úsvitu a jeho dvou nástupnických formací nelze zatím zaujmout jasné stanovisko. Potenciál obou formací tkví v jejich populistických stanoviscích. Obě formace těží z evropské migrační krize a

nacházejí ve společnosti odezvu na svá prohlášení, která jsou xenofobní, rasistická a protiislámská.

4 Slovensko

4.1 Charakteristika slovenského stranického systému

Pro zrod soutěživého stranického systému na Slovensku byly klíčové první parlamentní volby v červnu 1990, ve kterých zvítězila Veřejnost proti násilí (VPN) a získala ve Slovenské národní radě 48 mandátů. Druhou volebně nejúspěšnější stranou bylo Křesťanskodemokratické hnutí (KDH), následované Slovenskou národní stranou (SNS), koalicí Maďarského křesťanskodemokratického hnutí (MKDH) a Spolužití. Do parlamentu díky 3 % uzavírací klauzuli pronikly i dvě menší politické formace, a to Demokratická strana (DS) a Strana zelených na Slovensku (SZS). Po parlamentních volbách se vytvořila koalice VPN, KDH a DS. Funkci opozice plnily SNS, SZS, koalice Spolužití a MKDH a transformující se komunisté. Uvnitř vládní koalice narůstaly spory ohledně kontroverzní postavy Vladimíra Mečiara (VPN), jež vyvrcholily v dubnu 1991 odchodem Mečiara z VPN, který spolu s částí elit VPN založil Hnutí za demokratické Slovensko (HZDS). Předsedou rekonstruované vlády se posléze až do voleb 1992 stal J. Čarnogurský z KDH (Kopeček 2003: 160–161).

Základní konfliktní linie dominující slovenské politice v 90. letech nespočívala v klasické pravo-levé soutěži jako v ČR. Základem této konfliktní linie byl antagonismus, jenž vyvolával několikanásobný předseda vlády a šéf HZDS Vladimír Mečiar. Slovenská politická scéna tak byla rozdělena na dva tábory – mečiarovský a antimečiarovský. Důležitá byla i konfliktní linie, která měla základ v nacionálně-etnickém konfliktu mezi Maďary a Slováky. Volební novela z roku 1998, kdy bylo Slovensko vyhlášeno za jeden volební obvod, donutila politické elity maďarské menšiny vytvořit jednu politickou formaci – Stranu maďarské koalice (SMK). Po parlamentních volbách 1992 se prosadila dominance HZDS. Nicméně politický styl V. Mečiara vedl k postupnému odmítání spolupráce většiny ostatních formací s HZDS a také k vnitřnímu štěpení HZDS, jež vedlo k vytvoření antimečiarovsky orientované liberálně centristické Demokratické unie. Díky tomu bylo na jaře 1994 HZDS odstaveno spojením

většiny významných formací od vládní moci. Ale parlamentní volby v roce 1994 potvrdily dominantní pozici HZDS v systému a V. Mečiar tak na další čtyři roky sestavil vládu se SNS a krajně levicovým Sdružením dělníků Slovenska (ZRS). Rozdrobená antimečiarovská opozice se integrovala do Slovenské demokratické koalice. Volební novela z roku 1998 donutila SDK transformovat se ve volební stranu. SDK získala ve volbách jen o jeden mandát méně než HZDS a sestavila vládní koalici bez HZDS. Vnitřní spory ohledně budoucnosti SDK a jejího následného štěpení se promítly do voleb v roce 2002. Do parlamentu se dostalo sedm stran, což znamenalo rozsáhlou rekonstrukci stranického spektra. Také to znamenalo, že hlavní konfliktní mečiarovská linie ztratila na významu. Následný vývoj ukázal také to, že většina formací má malou institucionální stabilitu a slovenská politika je charakterizovaná vysokou mírou personalismu (Kopeček 2004a: 374–376).

Následný vývoj a volby v roce 2006 ukázaly, že se ve slovenském stranickém systému začíná objevovat další predominantní strana, a to sociálně-demokratický SMER s budoucím několikanásobným předsedou vlády Robertem Ficem. R. Fico zastával funkci předsedy vlády v letech 2006–2010 a 2012–2016. Období mezi lety 2010–2012 bylo charakteristické tím, že vládnoucí koalice byla středopravicová v čele s předsedkyní vlády Ivetou Radičovou. Pravicová scéna se však na Slovensku zdiskreditovala kvůli korupční kauze Gorila, která zapříčinila pád vlády I. Radičové. Na další čtyři roky pak z kauzy těžil Ficův SMER. Slovenský stranický systém lze označit za relativně nestabilní multipartismus s existencí predominantní strany. Tuto roli v 90. letech zastávala HZDS a v současné době ji zastává SMER (Election Guide 2016; iDnes.cz 2012).

4.2 Slovenská národní strana (SNS)

Slovenská národní strana byla Ministerstvem vnitra Slovenské republiky zaregistrována 7. března 1990 a svou činností navázala na nejstarší slovenskou stranu téhož jména, která byla oficiálně založena v roce 1871. Prvním předsedou SNS se stal Víťazoslav Móric. Dalšími významnými představiteli strany byli J. Prokeš, L. Čermák, M. Andel, P. Hrivík a J. Slota. Až na výjimky je SNS téměř

pokaždé reprezentována ve slovenském parlamentu (Kupka – Laryš – Smolík 2009: 30, 36).

Současná SNS je vnímána jako krajně pravicová strana. Sama sebe strana definuje jako národně orientovanou, konzervativní, středo-pravicovou stranu, která se opírá o evropsko-křesťanský hodnotový systém, se třemi programovými pilíři – národním, křesťanským a sociálním. Dále prosazuje svrchovanost slovenského národa a suverenitu Slovenské republiky. Dále uvádí, že jejím posláním je sjednocovat Slováky doma i v zahraničí do národní pospolitosti, prosazovat jejich právo na národní a státní svrchovanost, chránit integritu, nezávislost, suverenitu a dobré jméno Slovenska (Slovenská národná strana 2016a). Na počátku 90. let bylo hlavním tématem pro SNS prosazování vzniku samostatné Slovenské republiky. Po rozpadu federace se zaměřila na kritiku romské a maďarské etnické menšiny (Kopeček 2005b).

Na základě parlamentních voleb v roce 1990 koaliční vládu vytvořily VPN, KDH a DS. SNS se svými 11 % hlasů skončila v opozici po boku zelených, koalice Spolužití a MKDH a transformujících se komunistů. Parlamentní volby v roce 1992 s obrovským náskokem vyhrálo HZDS se ziskem 74 mandátů. Druhá skončila exkomunistická Strana demokratické levice (SDĽ). KDH (8,9 %) a SNS (7,9 %) výrazně ztratily. Víceméně stejnou podporu si udržela koalice Spolužití a MKDH (7,4 %). SNS nejdříve podporovala menšinovou vládu HZDS pod vedením Vladimíra Mečiara, ale v roce 1993 po vnitřním štěpení HZDS SNS vstoupila do vládní koalice (Kopeček 2006: 165–166, 178). Mezitím byl zvolen nový předseda SNS L. Černák, který měl osobní spory s V. Mečiarom. Nakonec byl Černák odvolán z předsednické funkce a ze strany vyloučen. Odchod Černáka a jemu nakloněných spolustraníků znamenal i odchod liberálního křídla strany. Novým předsedou SNS se stal radikální nacionalista a kontroverzní politik Ján Slota. Rozpory v koalici vedly k předčasným volbám v roce 1994, ve kterých SNS získala pouhých 5,4 %. Navzdory tomuto nízkému výsledku se podařilo SNS získat dvě ministerská křesla ve vládní koalici s HZDS a Sdružením dělníků Slovenska (ZRS). S obdobím vlády z let 1994–1998 je spojena řada incidentů, které se projeví i porušením ústavy. Poslancům bylo znemožněno vykonávat mandáty, Mečiar se

dostal do otevřeného sporu s prezidentem, Slovensku se nepodařilo vstoupit do NATO společně s partnery z Visegrádské skupiny a Slovensko nebylo zařazeno do skupiny států, které jednaly o vstupu do EU (Kmet' 2011: 200–201). Ve volební kampani před volbami v roce 1998 se SNS snažila distancovat od HZDS a bagatelizovat svou účast na vládě. Prosazovala neutralitu Slovenska a chtěla obnovit trest smrti. Představitelé SNS dále odmítali zastoupení maďarských stran v parlamentu a využívali protiromskou rétoriku. Heslem kampaně se stalo „Volme Slovensko bez parazitů“, čímž SNS myslela Maďary. SNS se úspěšně programově odlišila od ostatních parlamentních stran, ale i přes volební zisk 9,1 % hlasů nebyla přizvána ke koaličním vyjednáváním. Kvůli předešlé konfrontační politice, kterou uplatňovala v koalici, se stala opoziční stranou. Stranou posléze začaly zmítat vnitřní rozpory a Ján Slota byl chápán částí strany jako překážka koaličních vyjednávání. V roce 1999 byl Slota nahrazen A. Malíkovou, která preferovala méně extrémní styl politiky (Kopeček 2005b).

V roce 2001 se od strany odtrhlo křídlo podporující Jána Slotu a založilo Pravou Slovenskou národní stranu (PSNS), v jejímž čele stanul J. Slota. Ve volbách v roce 2002 kandidovala SNS a PSNS odděleně a každá ze stran získala kolem 3,5 %, což znamenalo absenci v parlamentu. Na základě volebního neúspěchu se strany v roce 2003 spojily a v čele SNS stanul J. Slota, A. Malíková se stala místopředsedkyní. V předčasných parlamentních volbách strana vsadila na tradiční antimadžarskou agendu, odmítání vstupu Turecka do EU, kritiku vlád M. Dzurindy a výhrady vůči zahraniční politice USA. K hlavním vytyčeným cílům patřilo zabránění SMK v budoucí vládě a zákaz této strany. Volby v roce 2006 vyhrál Ficův SMER a SNS se umístila se ziskem 11,7 % hlasů (20 mandátů) na třetím místě. Koaliční vládu sestavil SMER společně se SNS a HZDS (8,8 %). SNS získala tři ministerská křesla (Kupka – Laryš – Smolík 2009: 44–46). Parlamentní volby v roce 2010 skončily pro SNS neúspěchem, kdy získala pouze 5,08 % hlasů (9 mandátů) a zamířila do opozice. V roce 2012 se do parlamentu SNS ani neprobojovala. Návrat zaznamenala teprve až v roce 2016, kdy ji do parlamentu dovedl nový předseda Andrej Danko (Election Guide 2016; Slovenská národná strana 2016b).

Osobou, kterou lze nejmóvrazněji ztotožnit se SNS je bezpochyby její bývalý předseda Ján Slota. Tento kontroverzní politik je znám především pro svou krajně pravicovou, nacionalistickou, populistickou, rasistickou a xenofobní rétoriku. Často se stával terčem kritiky kvůli svým opileckým výstupům. Na shromáždění voličů SNS a HZDS v roce 1999 dokonce vyzval k tankovému útoku na Budapešť. Jeho útoky vůči maďarské menšině potvrzuje výrok, kdy Maďary označil za „neštěstí pro Evropu“ a „zlé lidi, kteří vyvraždili mnoho otců a matek“ (Kopeček 2004b: 150). Antisemitské nálady zase potvrzuje Slotův výrok o „židovské politice USA, před kterou nikdo nepadne na kolena“. J. Slota měl silnou pozici ve straně, která byla navíc podpořena jeho pozicí v komunální politice a primátorskou pozicí v Žilině. Jeho pozice byla oslabena až po neúspěšné kandidatuře na slovenského prezidenta (Kupka – Laryš – Smolík 2009: 40–42). Jeho oblíbenost ve straně a u veřejnosti značí i to, že po znovusjednocení strany v roce 2003 získal opět post předsedy SNS, ve kterém vydržel až do roku 2012. V roce 2013 byl ze strany vyloučen kvůli neehospodárnému nakládání s majetkem strany (TERAZ 2013).

Hlavním tématem strany, na základě kterého bych stranu označil za stranu jednoho tématu, je její vztah k maďarské a romské etnické menšině. SNS se speciálně zaměřila na posílení a rozvíjení antimad'arského prvku, a to jak vůči sousednímu Maďarsku, tak vůči vlastní maďarské menšině. V souvislosti s romskou problematikou SNS žádala razantní řešení (poslanec Móric navrhoval zřízení rezervací pro Romy po vzoru rezervací v USA). Antimad'arské tendence se projevovaly zase ve snahách SNS zakázat maďarské strany a prosazování dvojjazyčného vyučování v maďarských školách na jihu Slovenska. To bylo umožněno díky tomu, že když se SNS účastnila vlády, tak často zastávala resort školství. Z hlediska stranického systému Slovenska lze SNS označit za relevantní stranu i přes občasnou absenci v parlamentu (Kupka – Laryš – Smolík 2009: 47–48).

4.3 Strana zelených na Slovensku (SZS)

Strana zelených na Slovensku má kořeny již v předlistopadovém období. Někteří ekologičtí aktivisté, představující určitou část pololegálního disentu, se začali formovat kolem oficiálního Slovenského svazu ochránců přírody (SZOPK)

(Pečinka 2002: 186). V roce 1987 tato skupina vydala manifest Bratislava nahlas, ve kterém kritizovala životní podmínky v Bratislavě. Právě z prostředí SZOPK vzešla velká část zakladatelů Strany zelených na Slovensku (SZS). Přípravný výbor SZS se ustavil v listopadu 1989 a ustavující sjezd strany se konal 27. ledna 1990. Prvním předsedou strany byl zvolen Juraj Mesík a následně byl se dvěma dalšími kolegy kooptován do parlamentu. Ministerstvo vnitra stranu zaevidovalo 13. února 1990. SZS se ještě v únoru spojila s českou SZ, ale jejich aliance byla velmi volná. V prvních demokratických volbách do SRN strana získala 3,6 % hlasů (6 mandátů), což ve straně způsobilo zklamání, protože zpočátku od jejího založení průzkumy ukazovaly, že strana má podporu kolem 15 %. Klesající podporu straně ukázaly i komunální volby na konci roku 1990, kdy strana získala podporu pouze 1,2 % hlasů. V letech 1990–1992 fungovala SZS jako opozice. Významnější pozici v parlamentu zastával Mikuláš Huba, jakožto předseda Výboru pro životní prostředí a ochranu přírody (Kopeček 2007: 257–258).

V červnu 1991 se SZS rozhodla, že se stane samostatným subjektem a s českou SZ bude spojena jen ve formální Unii stran zelených. SZS se začala vnitřně štěpit kvůli nacionalistické atmosféře na Slovensku. První křídlo se od SZS odštěpilo v únoru 1992 a užívalo název Zelená liga. Oba subjekty se samostatně účastnily parlamentních voleb v červnu 1992 a nezískaly ani jeden poslanecký mandát. SZS celkově nejhorší podporu zaznamenávala v maďarských regionech. Do budoucna hledala SZS koaliční partnery a začlenila se v koalici Společné volby (SV), jejímž nejvýznamnějším členem byla postkomunistická SDL. SV apelovala na sociální spravedlnost, solidaritu, demokracii a lidská práva, národnostní snášenlivost a ekologickou obnovu. Před volbami ze SZS odešlo radikálně nacionalistické křídlo za pomoci HZDS, které mělo snahu oslabit SZS. Koalice SV dostala v parlamentních volbách 1994 10,5 % hlasů a na SZS připadly 2 poslanecké mandáty (Pečinka 2002: 188).

I přes účast v levicové SV se SZS za levicovou nepovažovala. V roce 1997 účast v SV ukončila a SZS přešla do pravicové Slovenské demokratické koalice. Prioritou SZS byl vstup do struktur EU a NATO, protože se domnívala, že v rámci těchto organizací bude snáze prosazovat ekologickou bezpečnost. Po parlamentních volbách 1998 získala koalice SDK 26 % a SZS získala tři

poslanecké mandáty. Ve vládě však post ministra životního prostředí nezískala. Od roku 1999 se její volební preference blížily k nule. Neshody uvnitř koalice SDK vyústily v to, že v parlamentních volbách 2002 kandidovala SZS samostatně. Nešťastně zvolená kampaň, která se více než na ekologii zaměřovala na vstup do EU, se stala SZS osudnou a výsledek méně než 1 % ze SZS udělal nerelevantní politickou stranu, která se již do parlamentu nedostala (Kopeček 2007: 263–264).

SZS bych označil za stranu jednoho tématu kvůli zaměření se na environmentální tematiku. I když SZS byla velmi ovlivněna nacionalistickými tendencemi, osou jejího programu byl trvale udržitelný rozvoj, důraz na přímou demokracii, samosprávu, úspory energie, sociálně-ekologické tržní hospodářství, postupnou likvidaci jaderných elektráren, profesionalizaci armády, šance pro ženy a snížení nezaměstnanosti (Pečínka 2002: 189).

4.4 Strana občanského porozumění (SOP)

Strana občanského porozumění byla ministerstvem vnitra zaregistrována 19. února 1998. Její zakladatel Rudolf Schuster však vznik SOP avizoval již v lednu a o SOP hovořil jako o neideologické straně usilující o překonání společenských konfliktů. SOP se měla věnovat nastolení občanského porozumění, poskytnutí šance novým lidem, novým myšlenkám a řešením existujícím problémům. Touto strategií chtěl Schuster docílit toho, aby jeho strana zaujala pozici mezi dvěma tábory, které polarizovaly tehdejší slovenskou společnost – mečiarovský vs. antimečiarovský tábor. Kopeček píše, že úspěch SOP spočíval v kombinaci dvou hlavních faktorů. Strana dokázala nalézt mezeru na volebním trhu před volbami 1998 a dokázala tuto mezeru správně zaplnit a identifikovat. Strana dokázala oslovit voliče, kteří nepreferovali ani jednu etablovanou stranu ze znesvářených táborů a ani neplánovali jít k volbám (Kopeček 2007: 270–272).

Činnost strany a její existenci lze prakticky ztotožnit s jejím zakladatelem Rudolfem Schusterem. Politická kariéra R. Schustera začala již za minulého režimu a jeho osoba je spojena s východním Slovenskem a Košicemi. Již jako funkcionář v minulém režimu místo toho, aby požadoval řešení příslušného

ministra, sám převzal iniciativu a řešil problém Košic s pitnou vodou. Do práce tehdy zapojil i Krajský štáb Civilní obrany a do výstavby čističky vody zapojil i brigády Lidových milicí. Jako předseda krajské Rady obrany v polovině 80. let za pomoci armády vyřešil problém sněhové kalamity, o které bratislavská televize vysílala dlouhé týdny. Dle Leška z těchto časů pravděpodobně zůstal v Schusterovi pocit, že pro lidi hledá jen dobrá řešení (Leško 2000: 22–23). Po listopadu 1989 uměl správně odhadnout situaci a opustil KSS. V roce 1994 využil své popularity na východním Slovensku a na základě komunálních voleb se stal primátorem Košic. Léta v úřadu využil ke zviditelnění své osoby při mnoha veřejných akcích (Kopeček 2002a).

Je pravděpodobné, že již v této době myslel na získání prezidentského postu. Uvědomoval si však složitost situace slovenského stranického systému a věděl, že k získání prezidentského úřadu potřebuje vlastní politickou základnu. V parlamentních volbách 1998 pro SOP zajistil silnou mediální podporu, kterou poskytla soukromá televize Markíza (majitel Pavel Rusko) a levicový deník Pravda. Dostatečné finance zajistil tím, že se spojil s firmou Sipox (majitel Jozef Májský). Manželky obou majitelů pak úspěšně za SOP kandidovaly do parlamentu. A v neposlední řadě získal na kandidátky SOP veřejně známé osobnosti (Kopeček 2007: 272). Na základě výsledků voleb pak SOP získala 8 % hlasů (13 mandátů). Na základě průzkumů strana očekávala více mandátů, než kolik následně získala. SOP se účastnila antimečiarovské vládní koalice pod vedením Mikuláše Dzurindy. Koalice SDK, SDE, SMK a SOP měla v parlamentu ústavní většinu, na níž některé strany trvaly, aby mohly přistoupit k revizi ústavy a přestupků způsobených vládou HZDS, SNS a ZRS (Kmet' 2011: 201–202). SOP získala v koalici dvě ministerská křesla a příslib, že se celá vládní koalice oficiálně zavazuje podporovat Schusterovu prezidentskou kandidaturu. Po změnách ústavy v roce 1999 zavedlo Slovensko přímou volbu prezidenta. R. Schuster se volby účastnil a po prvním kole skončil první se ziskem 47,4 % hlasů, druhý V. Mečiar získal 37,2 % hlasů. Druhé kolo Schuster vyhrál se ziskem 57,2 % hlasů. Rozhodujícím faktorem pro zvolení Schustera byl pravděpodobně antimečiarovský elektorát, který by jinak pravděpodobně podpořil jiného kandidáta (Kopeček 2002a).

Schuster okamžitě po nástupu do prezidentského úřadu rezignoval na veškeré stranické funkce. Novým předsedou se stal doposavad první místopředseda Pavol Hamžik, který se stranu snažil ukotvit v sociálně-liberálních pozicích. Nicméně poté, co stranu opustil její zakladatel Rudolf Schuster, se strana vnitřně štěpila a ztrácela podporu voličů. Strana se u voličů také zdiskreditovala tím, že i když deklarovala, že by chtěla být prostředníkem mezi dvěma tábory, tak se nakonec účastnila vlády jednoho z nich. Hamžik se snažil po celou dobu sloučit s menšími stranami. Nakonec došlo k tomu, že členové strany, kteří měli zájem, přešli v roce 2003 do Smeru Roberta Fica (Kopeček 2007: 274–277).

SOP prakticky nelze jasně ideologicky zařadit. Jejím hlavním mottem bylo „občanské porozumění“, což znamenalo snahu o odstranění polarizace slovenské společnosti. Program zahrnoval velmi mnoho obecných cílů, které jen dokládají to, že stranu nelze vymezit na pravo-levé škále. SOP se hlásila k dodržování právního státu, rozvoji občanské společnosti, obhajobě národně-státních zájmů Slovenska, sociálnímu tržnímu hospodářství, pokračování privatizace a zvyšování životní úrovně. Nicméně fakt, že strana byla účelově založena jen proto, aby dopomohla R. Schusterovi stát se prezidentem a kladla důraz na ono „občanské porozumění“, ze strany dělá jasný případ strany jednoho tématu. Kopeček píše, že si prostřednictvím strany naplnily stranické elity své cíle a že strana po jednom volebním období zanikla. Z těchto důvodů se jedná o „stranu na jedno použití“ (Kopeček 2007: 279).

4.5 Aliance nového občana (ANO)

Další stranou jednoho použití a stranou jednoho tématu ve slovenském stranickém systému je Aliance nového občana (ANO), kterou lze výrazně ztotožnit s jejím zakladatelem Pavolem Ruskem. ANO se profilovala jako středo-pravicová liberální formace, která klade důraz na liberálně ekonomické ideje. ANO vyzdvihovala originalitu a manažerské kompetence svých členů, kteří zároveň byli v osobním životě úspěšnými osobnostmi (Rybář 2006: 87).

Strana byla zaregistrována 14. května 2001 a její ustavující kongres se konal 21. května 2001 v Popradu. Jejím předsedou byl zvolen Pavol Rusko,

vlastník rozsáhlého mediálního impéria, které zahrnovalo soukromou televizi Markíza, populární týdeník Markíza, rádio OKEY a menší celostátní deník Národná obroda. Všechna tato média ANO v rámci volební kampaně protěžovala, čímž se zasloužila o její volební úspěch. Pavol Rusko byl o generaci mladší než většina politiků z 90. let. Narodil se v roce 1963, vystudoval žurnalistiku a poté pracoval jako sportovní komentátor. V roce 1994 založil firmu Markíza-Slovakia, která dala vzniknout v roce 1996 televizi Markíza, jejímž generálním ředitelem se stal právě Pavol Rusko. Pomocí této televize podpořil na konci 90. let Schusterovu SOP, čímž se přiklonil na stranu antimečiarovského tábora. SOP mu nabídla členství ve straně, avšak Rusko odmítl patrně z důvodu, že by nad rozkládající se SOP neměl plnou kontrolu. Následně se rozhodl založit ANO, které poskytl mediální a finanční zdroje, čímž si ve straně zajistil pozici, která mu umožňovala stranu tvarovat podle svých představ. Způsob, kterým Rusko stranu řídil, Kopeček označuje za manažersko-technický nebo manažersko-autokratický (Kopeček 2007: 399–400). Belko píše, že soukromé zdroje byly hlavním zdrojem financování strany, a to i v době po roce 2002, kdy strana měla nárok na státní příspěvky. Strana tak nebyla na rozdíl od ostatních stran závislá na financování ze státních prostředků. Ruskovo příspěvky měly činit až 95 % z celkové částky vybrané na příspěvcích (Belko 2005).

V parlamentních volbách v roce 2002 ANO získala 8 % hlasů (15 mandátů), což bylo pro stranu zklamání. Strana se před volbami snažila těžit ze zklamání, které vyvolalo vládnutí antimečiarovské vládní koalice v letech 1998–2002. ANO se snažila oslovit voliče některých vládních stran. Kritizovala jejich korupční praktiky vlády, zejména co se týká zadávání státních zakázek. Nicméně kritika nebyla tak ostrá, jako u některých jiných stran. Důvod byl pragmatismus ANO, která si chtěla zajistit možnost, aby mohla po volbách zasednout ke koaličním vyjednáváním. Volební kampaň se zaměřovala především na mladou generaci voličů v městském prostředí, čemuž odpovídala proklamovaná liberální orientace strany. Hlavní baštou voličů se ale nestala Bratislava, nýbrž větší města na východním a středním Slovensku. Za relativním úspěchem ANO pak stojí velká mediální podpora a používaná kriticko-populistická strategie. Na

kandidátkách ANO se také objevila jména mnoha známých osobností například z mediální, manažerské, sportovní a herecké sféry (Kopeček 2006).

Po volbách se ANO účastnila vládní koalice se SDKÚ, SMK a KDH jako nejméně početný člen druhé Dzurindovy vlády, který zajišťoval koalici těsnou nadpoloviční většinu v parlamentu. Jako nejslabší člen koalice získala jen tři ministerská křesla, a to resorty hospodářství, kulturu a zdravotnictví. P. Rusko pak získal post místopředsedy slovenského parlamentu. Po shodě koalice na nutnosti radikálních reforem se však ANO již v roce 2003 dostává do sporu se svými koaličními partnery. Tyto spory mají základ v tom, že P. Rusko začal být vyšetřován policií kvůli svým podnikatelským aktivitám. Další spory souvisí s anti-klerikální povahou ANO, která se tak dostávala do sporu s KDH. V souvislosti s prosazováním různých anti-klerikálních postojů se ANO neváhala spojit s opozicí. Rusko se tím snažil ANO programově odlišit od koaličních stran, které měly v programech zakomponovaný určitý křesťanský prvek. V roce 2003 se v ANO poprvé objevuje kritika Ruska kvůli jeho autoritativním metodám, které uplatňoval při řízení strany. Rusko byl také kritizován za vyostřování vztahů s koaličními partnery. Na kongresu strany se však Ruskovi podařilo veškerou kritiku umlčet a upevnit si svou pozici. V září 2003 se stal Rusko ministrem hospodářství namísto rebelujícího Nemcisce, který ze strany odešel. Vládní krize v roce 2003, způsobená rozkolem uvnitř SDKÚ, pozici ANO relativně stabilizovala až do léta 2005, a to i přes neúspěch ANO ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2004. Nemalý vliv na stabilizaci ANO měla i média, která nadále podporovala Ruska i stranu (Kopeček 2007: 404–406).

V létě 2005 se ANO ocitlo v hluboké krizi kvůli aféře se směnkami za více než 100 milionů slovenských korun, které měl Rusko vystavit spřátelenému podnikateli, a to v době, kdy už zastával funkci ministra hospodářství. Rusko nedokázal věrohodně vysvětlit, na co peníze potřeboval a jak je následně dokázal vrátit. V nastalé situaci se proti Ruskovi postavila velká část ANO v čele s L. Lintnerem. Lintnerovo křídlo se dokázalo dohodnout se zbytkem koalice na setrvání ve vládě a Rusko byl následně odvolán z funkce ministra. Na kongresu strany v září 2005 bylo Lintnerovo křídlo ze strany vyloučeno a zbytek ANO

skončil v opozici. Rozklad strany pak potvrdily regionální volby na konci roku 2005, kdy ANO propadla. V roce 2006 se ANO účastnila samostatně parlamentních voleb, ale i přes profesionální kampaň získala jen 1,4 % hlasů. ANO se tak nadobro stala nerelevantní stranou ve stranickém systému Slovenska (Kopeček 2006).

Ve svém volebním programu ANO podporuje liberálně ekonomické prvky a s nimi propojené oblasti, což podtrhuje fakt, že se ANO od svého vzniku vymezovala jako liberální formace. ANO také kladla důraz na ochranu soukromého vlastnictví a vstup Slovenska do NATO a EU (Kopeček 2007: 409–410). Nicméně ve svém programu komplikovaně a emocionálně kritizuje stávající politickou situaci na Slovensku. Populistický charakter ANO lze spatřovat v tzv. anti-elitismu, kdy se ANO vymezovala proti vládnoucím elitám a kritizovala zkorumpovanost vládních představitelů (Dočkal 2002). Tento aspekt populismu, bych označil za nosné téma strany, díky kterému ji lze chápat jako stranu jednoho tématu.

4.6 Obyčejní lidé a nezávislé osobnosti (OLaNO)

Hnutí Obyčejní lidé a nezávislé osobnosti (OLaNO) lze označit za nový politický subjekt na politické scéně Slovenska. Ačkoli jako strana OLaNO vzniklo až v roce 2011, jeho zástupci působili jako poslanci NR SR již v období 2010–2012 v poslaneckém klubu Svoboda a Solidarita (SaS). Za tuto novou stranu kandidovali v parlamentních volbách v roce 2010 na posledních čtyřech místech kandidátní listiny a pomocí preferenčních hlasů se těmto osobám okolo Igora Matoviče podařilo získat poslanecké mandáty. Hnutí se snažilo sdružovat lidi zastávající různé hodnoty, kteří nemohli kvůli „nedokonalosti“ volebního systému kandidovat jako nezávislí mimo kandidátní listiny politických stran. Členové tehdy ještě hnutí Obyčejných lidí (OL) se jako členové frakce SaS účastnili vládní koalice, skládající se ze Slovenské demokratické a křesťanské unie – Demokratické strany (SDKÚ-DS), Křesťanskodemokratického hnutí (KDH), MOST-HÍD a SaS (Eštok 2013: 147).

Členové občanského hnutí OL působili v rámci koalice specifickým způsobem, jako jakási vnitřní opozice. Kabinetu Ivety Radičové působili mnoho

komplikací, když například navrhovali zákony, které byly v rozporu s názory koaličních partnerů. Členové OL často své požadavky prezentovali jako ultimáta. A když hlasovali odlišně, tak se obhajovali tím, že hlasují dle svého svědomí. Toto chování mělo za následek, že Igor Matovič byl v únoru 2011 vyloučen z poslaneckého klubu SaS, když odmítl hlasovat společně s koalicí o otázce dvojího občanství (ČT 24 2011).

Vláda Ivety Radičové byla doprovázena mnohými skandály a krizemi. Klíčovým okamžikem se pro vládu stalo hlasování o navýšení záchranného fondu eurozóny, tzv. eurovalu. Tento operační nástroj na obranu finanční stability v eurozóně odmítala SaS podpořit. Premiérka Radičová se tak rozhodla spojit hlasování o eurovalu s hlasováním o důvěře vládě. Druhá nejsilnější vládní strana SaS návrh spojený s hlasováním o důvěře nepodpořila a vládě nebyla vyslovena důvěra (Slobodníková 2013: 488). Po pádu vlády Igor Matovič založil politickou stranu OĽaNO. Strana nebyla politickou stranou v pravém slova smyslu, ale spíše volným politickým hnutím nebo jakýmsi volným sdružením osob. Matovič zdůvodnil její existenci tím, že na kandidátce mohou kandidovat lidé, kteří nemají jinak šanci dostat se do parlamentu jako nezávislé osobnosti (Leška 2013: 177). Předčasné parlamentní volby v březnu 2012 vyhrál Ficův Smer-SD, který získal 83 mandátů a sestavil jednobarevnou vládu. KDH a OĽaNO získaly 16 mandátů, MOST-HÍD 13 mandátů, SaS a SDKÚ-DS po 11 mandátech. OĽaNO tedy s ostatními stranami zamířilo do opozice (Fecil'aková 2013: 219–220). V březnových parlamentních volbách 2016 získalo OĽaNO 19 mandátů a skončilo jako třetí nejsilnější politická strana z osmi stran, které se do parlamentu dostaly (Election Guide 2016).

Významnou osobností OĽaNO je bezpochyby politický podnikatel Igor Matovič, kolem kterého byla vybudována celá strana a její image. Její program je založen na kritice stávajících vládních elit a na kritice korupce. Podobně jako v případě ANO by se dal program označit za kriticky populistický. Ideologické zařazení OĽaNO je tedy velmi složité, protože poslanci jsou lidé zastávající různé hodnoty a hlasují dle vlastního přesvědčení. Preferují liberální řešení v ekonomických otázkách. Strana se profiluje jako strana politického středu, která má blíže k pravicovým stranám (OĽaNO 2016). Nicméně stranou jednoho

tématu bych OĽaNO označil kvůli jejímu populistickému charakteru. Voličům nenabízí jasně ideologicky ukotvený program. Nosným tématem strany je tedy jakýsi populismus, který se zakládá na kritice zkorumpovaných politiků, kteří dle OĽaNO okrádají Slovensko a jeho lid.

4.7 Shrnutí

V rámci Slovenska jsem se zabýval pěti politickými stranami, které naplňují kritéria strany jednoho tématu. Všech pět politických stran jsou zároveň strany, které našly v rámci slovenské politické soutěže mezeru, kterou se jim podařilo vyplnit a získat tak v některých případech alespoň jednou parlamentní zastoupení. V 90. letech vznikly tři z těchto stran: SNS, SZS a SOP. SNS vznikla hned na počátku 90. let a dvakrát se účastnila vládní koalice. Typově bych ji označil za stranu extrémní pravice kvůli jejímu radikálnímu přístupu k maďarské a romské menšině, což ostatně bylo její nosné téma. SZS je jedinou zástupkyní environmentalismu na Slovensku, která poslanecké mandáty získala jen v 90. letech, a její pozice je dnes v rámci stranického systému Slovenska marginální. SOP je stranou, kterou nelze ideologicky jasně ukotvit, a označil bych ji jako populistickou stranu, která se dostala do parlamentu jen na jedno období a poté zanikla. Jejím tématem bylo „občanské porozumění“ a její cíl bylo zajistit jejímu zakladateli R. Schusterovi prezidentský úřad. V tomto ohledu uspěla, účastnila se také vlády, ale po jednom volebním období zanikla, čímž si také vysloužila označení „strana na jedno použití“. V novém tisíciletí se objevila strana podobného typu, populistická a „na jedno použití“. Byla to strana ANO, kterou bych připodobnil k VV v České republice. V jejím čele stanul P. Rusko, mediální magnát, který stranu financoval a autoritativně řídil. Finanční skandály kolem Ruska, stejně jako skandály kolem V. Bárty, pak stranu zdiskreditovaly. Posledním zástupcem je OĽaNO, které má také značně populistický charakter. Z daných stran vznikla nejpozději a na základě voleb 2016 lze konstatovat, že není stranou jednoho použití. Nicméně jako SOP a ANO nelze ideologicky a typově zařadit mezi environmentální, etnicko-teritoriální a extrémně pravicové strany mezery. Což napovídá tomu, že strany VV, Úsvit, SOP, ANO, OĽaNO vytváří novou kategorii stran jednoho tématu. Tato kategorie by se dala nazvat

jako populistické strany, které nejsou extrémistické a objevují se ve stranických systémech střední Evropy v 21. století.

5 Polsko

5.1 Charakteristika polského stranického systému

Polský stranický systém je v období mezi lety 1989–1991 charakteristický tím, že v něm docházelo k bouřlivému vývoji. Následná fragmentace politického systému byla způsobena zejména rozpadem Solidarity. Po parlamentních volbách 1991 se systém zformoval v rozptýlený multipartismus bez dominující strany. Volební systém v té době měl velké proporční účinky. Systém byl charakteristický velkým množstvím malých stran, protože ani jedna nezískala více jak 15 % podporu. Dle Kubáta existuje spor, zda politický systém v letech 1991–1993 označit za umírněný či extrémní multipartismus. V parlamentu působilo mnohem více než pět či šest stran, ale jejich ideologická vzdálenost nebyla velká a v systému se navíc nevyskytly žádné relevantní antisystémové strany, které by zpochybňovaly demokratizaci Polska. Dle Kubáta tak nelze přímo hovořit o extrémním multipartismu, ale spíše bychom se měli klonit k pojmu umírněný multipartismus, ačkoli tento pojem není zcela přesný (Kubát 2004: 288). Toto období nestabilních pravicových vlád vyústilo v předčasné volby v roce 1993, po kterých se charakteristika stranického systému nezměnila. Dle Kubáta se jednalo o multipartismus bez dominující strany i přes to, že byla provedena volební reforma, která měla posílit většinové účinky volebního systému. Nicméně v systému se objevily dvě strany, které přesáhly 15 % hlasů – Spojenectví demokratické levice (SLD) a Polská lidová strana (PSL). To mělo za následek, že stranický systém lze označit za nevyvážený. Dále se charakteristika stranického systému měnila až v roce 2001, kdy byl volební systém posílen o proporční účinky. Vítěz voleb SLD sestavil vládu s PSL a Uníí práce (UP). V této době se dle Kubáta objevuje diskuse o charakteru polského multipartismu. Otázkou je, zda dva nové subjekty, Sebeobranu a Ligu polských rodin (LPR), zařadit do antisystémové opozice. Dvě silné antisystémové politické strany se neslučují s kategorií umírněného multipartismu. I přesto lze tehdejší polský stranický systém označit jako vyvážený multipartismus, protože silná SLD se

rozpadla na SLD a Sociální demokracii Polska (SDPI). Po roce 2001 se systém opět přiblížil systému malých stran (Kubát 2004: 289–290).

V roce 2005 se po parlamentních volbách dostalo do Sejmu šest relevantních politických stran. Fragmentace parlamentu se nezvýšila, ale zato se zvyšovala jeho polarizace. Extrémistické strany Sebeobrana a LPR se dokonce účastnily vládní koalice s vítězem voleb, kterým bylo Právo a spravedlnost (PiS). Předčasné volby v roce 2007 znamenaly převahu pravicových stran, vítězné Občanské platformy (PO) a PiS jako druhé v pořadí. Extrémistické strany Sebeobrana a LPR se do Sejmu nedostaly, což znamenalo snížení fragmentace. Nicméně absence Sebeobrany a LPR nutně neznamenalo snížení polarizace, protože PiS během let 2005–2007 začala nabývat radikálních rysů (Kubát 2008: 29). Trend snižování fragmentace stranického systému znamenaly i parlamentní volby v roce 2011, kdy se do Sejmu probojovalo pět relevantních stran. Po vítězi voleb PO se na druhém místě umístilo PiS. Zajímavé bylo však třetí místo, na kterém se umístil nový subjekt – Palikotovo hnutí, které se tak stalo třetí nejsilnější parlamentní stranou (Election Guide 2016). Nejvýznamnější štěpící linií polského stranického systému je štěpící linie levice vs. pravice, jejíž podstatou je kulturní složka, která poskytuje různé pohledy na interpretaci komunistického období, dekomunizaci, náboženství a potraty. V ekonomické dimenzi tato štěpící linie také reprezentuje politický a ekonomický liberalismus vs. populismus. Další štěpící linií je v katolickém Polsku historická linie církev vs. stát (Zarycki 2000: 852, 869). V souvislosti se vstupem Polska do Evropské unie se etablovala i štěpící linie europozitivismus vs. euroskepticismus (Kubát 2005: 95).

5.2 Sebeobrana Polské republiky (SRP)

Sebeobrana vznikla již v roce 1990 jako hnutí, které reprezentovalo rolníky. Toto hnutí zpočátku reprezentovalo jen farmáře a venkovské obyvatelstvo, ale brzy oslovilo i další společenské skupiny, které byly zklamány ekonomickou transformací Polska. Jednalo se o nezaměstnané, důchodce a některá odvětví státní správy. Od počátku byla Sebeobrana úzce spojena s radikálními odborovými svazy a v červenci 1992 začala Sebeobrana působit jako politická strana. Strana a její lídr Andrej Lepper se stali notoricky známí

kvůli radikálním protestům proti polskému establishmentu (např. blokády a protesty organizované před vládní budovou). Avšak po celá 90. léta se nejednalo o relevantní politickou stranu (Wysocka 2009).

Andrzej Lepper byl bezpochyby již od počátku vůdčí postavou Sebeobraný. Do povědomí společnosti vstoupil jako organizátor hladovky zadlužených rolníků před budovou parlamentu v roce 1991. Ve straně měl výsadní postavení a jejím předsedou byl až do své smrti v roce 2011. Lepper se vyžíval v zájmu médií a často vyvolával různé politické skandály. Kromě organizování hladovky, organizoval také blokády cest a hraničních přechodů pomocí zemědělské techniky a násilné ničení dovážených zemědělských komodit. Kvůli svým aktivitám byl několikrát trestně stíhán, což ale jen zvyšovalo jeho popularitu, protože byl vnímán jako mučedník. V 90. letech na politické scéně působí rozruch, když vládu označuje jako zloděje a zrádce a Solidaritu přirovnává k CIA a KGB (Parma 2004; BBC 2011). Jeho autorita a popularita je omezena jen na prostředí vlastní strany, jelikož se v letech 1995, 2000, 2005 a 2010 účastnil prezidentských voleb, ale vždy neúspěšně a s malým počtem hlasů, kromě roku 2005, kdy skončil třetí s 15 % (Election Guide 2016).

Dle Kubáta lze stranu na základě její ideologie a programu velmi těžko definovat. Původně se profilovala jako agrární strana a orientovala se na venkovské a zemědělské obyvatelstvo. Postupem času se však zaměřila i na voliče nespokojené s vývojem po roce 1989. Kubát stranu označuje jako silně populistickou a radikální levicí s určitými občasnými komunistickými rysy. Jedná se dle něj o extrémní uskupení, které se nejvíce přibližuje definici strany protestu (Kubát 2005: 103–104). Na základě programových tezí SPR sama sebe definuje jako prosociální a proekologické hnutí, které odmítá dělení na pravici a levici, a hlásí se ke koncepci tzv. třetí cesty, tzn., že odmítá socialismus i liberalismus, který chápe jako úplnou nadvládu volného trhu. SPR se vymezuje vůči tomu, co je v Polsku chápáno jako levice a pravice, dále se vymezuje jak proti postsolidaritnímu táboru, tak i proti SDL a PSL (proti stranám, které vnímá jako postkomunistické). Program SPR usiluje o celkovou morální a ekonomickou obnovu Polska (Breindl 2003). V programu se mísí levicové i pravicové názory, kdy na jedné straně SPR požaduje co nejmenší zasahování státu do života lidí,

ale současně prosazuje silně ochranářský stát (Parma 2004). To se týká zejména zemědělství, kde pro zemědělce požaduje oddlužení, zavedení systému levných rolnických úvěrů, rozsáhlé dotace a přímé platby zemědělcům (Kopeček 2005c: 521). Ve vztahu k Evropské unii zaujímal SPR odmítavý postoj a EU považovala za hrozbu. Zatímco LPR zcela odmítala vstup do EU, SPR se označovala za „Euro-realisty“ a požadovala celkové přehodnocení vstupních podmínek Polska do EU. Do té doby mělo Polsko pozastavit jednání o vstupu. SPR hrála na populistickou notu, když v tomto ohledu prohlašovala, že právě ona by měla vést nová vyjednávání, protože nebyla zdiskreditována tím, že se účastnila minulých jednání (Szczerbiak 2004: 5).

V parlamentních volbách v roce 2001 získala Sebeobrana 10,2 % hlasů a s 53 mandáty se stala třetí nejsilnější stranou v Sejmu za SLD a PO (Breindl 2003). Strana se ve volbách zaměřila primárně na venkovskou populaci a marginalizované společenské skupiny, což zahrnovalo i jedince, kteří se chápali jako oběti ekonomické transformace. Ve volbách SPR podpořili hlavně voliči ve středních letech patřící mezi obyvatelstvo malých měst. V nadměrné míře se jednalo především o muže s nízkým stupněm dosaženého vzdělání (Markowski – Tucker 2010: 5). SPR vyjádřila podporu vládě SLD-UP a PSL a A. Lepper se stal místopředsedou Sejmu. Nicméně o pár měsíců později byl po projevu, ve kterém urazil mnoho poslanců, ze své funkce odvolán. Dobrého výsledku strana dosáhla i v roce 2004 ve volbách do EP, kdy získala necelých 11 % hlasů. V parlamentních volbách v září 2005 získala SRP 11,4 % hlasů, což znamenalo 56 mandátů. Následné vyjednávání, které proběhlo v květnu 2005, dalo vzniknout vládní koalici PiS, SPR a LPR s premiérem Jaroslawem Kaczyńským. Sebeobrana získala tři ministerská křesla (zemědělství, práce a sociální politiky a speciálně vytvořené ministerstvo stavebnictví). A. Lepper se stal ministrem zemědělství. Nicméně vláda předčasně ukončila svou činnost po Lepperově korupční aféře na ministerstvu zemědělství v roce 2007 a v Polsku se musely konat předčasné volby. Následující vládu sestavila PO a PSL v čele s Donaldem Tuskiem (Svačinová 2011: 151–152, 158).

Po Lepperově korupční aféře se SPR v očích voličů zdiskreditovala a v následujících letech se již do parlamentu neprobojovala a stala se nerelevantní

stranou. Status strany jednoho tématu bych SPR přiřadil na základě toho, že jejím nosným tématem byla ochrana zájmů rolníků, která šla ruku v ruce s kritikou ekonomické transformace. Tyto zájmy vehementně a mnohdy za použití různých nátlakových metod prosazoval A. Lepper. Bezpochyby nejvýraznější osoba SPR, známá pro vulgární projevy, porušování zákona, silniční blokády a pro to, jak autoritářsky řídila svou stranu, která stála za úspěchem i pádem Sebeobraný (Balsler – Foxman 2006: 12).

5.3 Liga polských rodin (LPR)

Liga polských rodin vznikla v květnu 2001 krátce před červnovými parlamentními volbami. Své ideologické základy opírala o katolické náboženství a polskou historii (Hass 2006: 1092). LPR byla svého času také hlavní krajně pravicovou stranou v Polsku (Balsler – Foxman 2006: 10). U LPR lze v počátcích jejího vzniku identifikovat dvě základní personální základny (LPR vznikla seskupením několika politických stran a hnutí s národně-katolickou orientací): 1) Polská dohoda (základ budoucího radikálního křídla) a 2) Hnutí obnovy Polska. Na základě těchto dvou táborů se vyprofilovaly i dva proudy. Radikální proud zastával ortodoxní katolicismus, odpor vůči EU, nacionalismus kombinovaný s xenofobií a antisemitismem. Umírněný proud zastával spíše hájení národních zájmů než katolickou rétoriku (Kupka – Laryš – Smolík 2009: 78–79). Rozhodnutí kandidovat jako strana plynulo z toho, že v Polsku musí koalice překročit volební práh 8 %, zatímco strana jen 5 % (Breindl 2003).

Mezi hlavní pilíře programu LPR patří konzervativní katolicismus a nacionalismus. Nejviditelnějším programovým cílem LPR pak bylo zabránění vstupu Polska do EU. Program byl určen především lidem, kteří svou špatnou ekonomickou situaci spojovali s evropskou integrací a liberalizací, a to ve smyslu uvolňování mravů (Brendl 2003). Program tedy stojí na prosazování křesťanských idejí, národním solidarismu, protekcionismu a anti-západní rétorice. Mezi další cíle LPR patřila změna ústavní preambule tak, aby odkazovala k Bohu, zachování státní kontroly a státního vlastnictví řady odvětví nebo koncentrace bankovního sektoru do polských rukou, což mělo za cíl větší dostupnost úvěrů pro rodinné podniky (Kupka – Laryš – Smolík 2009: 79).

Ve svých prvních parlamentních volbách v roce 2001 získala LPR 7,9 % hlasů, což v Sejmu činilo 38 křesel. Kromě toho získala ještě dva senátorské mandáty. I když byla parlamentní stranou s nejmenším počtem hlasů, její parlamentní účast byla brána jako překvapení voleb. Kopeček píše, že LPR našla podporu u protestního elektorátu, který má silný vztah k církvi (Kopeček 2002b). V následujícím období vládní koalici sestavily Svaz demokratické levice - Unie práce (SLD-UP) jako vítěz a Polská lidová strana (PSL). Navzdory tomu, že vládu celé volební období provázely krize, tak i přesto vydržela fungovat až do roku 2005. LPR tedy po celou dobu zastávala funkci opozice (Svačinová 2011: 148–149). Velkou roli v mediální podpoře LPR sehrálo katolické Radio Maryja, které vzniklo v roce 1991 a je spjaté s knězem Tadeuszem Rydzykem z redemptoristického řádu. Agenda Radia Maryja byla charakteristická antisemitskou a xenofobní rétorikou, která byla doplněna o různé konspirační teorie, ultrakatolicismus, antikomunismus, antigermanismus, sexuální a rasovou intoleranci, euroskepticismus a podporu pro trest smrti či ortodoxní podporu genderových stereotypů. LPR na základě své ideologie a programu byla ideálním politickým reprezentantem Radia Maryja (Guerra 2010: 20).

Mezi výše zmíněnými frakcemi uvnitř LPR v roce 2002 vypukl spor o členství Polska v NATO, kdy radikální frakce požadovala vystoupení. I přes krizi dokázala LPR uspět v komunálních volbách ve velkých městech a vojvodských parlamentech (Kupka – Laryš – Smolík 2009: 79). V roce 2004 ve volbách do Evropského parlamentu získala LPR 15 % hlasů (15 mandátů). V parlamentních volbách v roce 2005 pak LPR získala 8 % hlasů a 34 křesel v Sejmu (Balsler – Foxman 2006: 10). V této době polským voličům chyběla katolická strana, která by reprezentovala homogenní katolické obyvatelstvo v Polsku. Toto konzervativní obyvatelstvo reprezentovala LPR, která také sklízela úspěch za kritiku EU (Guerra 2010: 18–19). Po následném vyjednávání byla 5. května 2005 vytvořena většinová vládní koalice, která se skládala z PiS, Sebeobranu a LPR. LPR získala dva ministerské posty (ministerstvo školství a speciálně vytvořené ministerstvo mořského hospodářství). Po vnitřních sporech uvnitř koalice spojených s korupční aférou prezident v srpnu 2007 odvolal všechny ministry za Sebeobranu a LPR a vláda do předčasných voleb pokračovala jako menšinová

(Svačinová 2011: 151–152; 158–159). I když po roce 2005 byla kritika EU ze strany LPR značně omezena, LPR i nadále zdůrazňovala negativní důsledky členství Polska v EU a požadovala, aby byly nastoleny v EU takové vztahy, které by odpovídaly ekonomickým zájmům Polska. Euroskepticismus tedy z agendy LPR zcela nevymizel (Zuba 2009: 334).

Významnou osobou v čele LPR byl Roman Giertych, pod jehož vedením LPR uspěla ve volbách do EP i v parlamentních volbách do Sejmu v roce 2005. Giertych se stal ministrem školství, ale po jeho jmenování se v Polsku zvedla vlna nevole doprovázená mnoha petičními akcemi. Giertych byl kritizován za intoleranci a xenofobii. Giertych proslul řadou skandálů, kdy například odvolal ředitele Centra pro další vzdělávání za publikaci, která prosazovala orientaci mládeže na lidská práva. Dále prosazoval oddělené vyučování světové a polské historie nebo vyzýval k zavedení školních uniforem, které by měly zabránit sexuálnímu obtěžování. Ve školách například zakázal diskuse ohledně homosexuality a doufal, že tento zákon bude prosazen i na celoevropské úrovni. V tomto kroku se mu dostalo podpory i ze strany Radia Maryja. Po neúspěchu LPR v předčasných parlamentních volbách 2007 na post předsedy LPR rezignoval, ale zůstal jejím členem (Kupka – Laryš – Smolík 2009: 80; Conolly 2007).

Jako stranu jednoho tématu bych LPR označil pro její krajně pravicový populismus, který byl charakteristický tím, že silně zastával ortodoxní křesťanské postoje a euroskepticismus. Po vnitřním rozkladu strany v roce 2007 se LPR stala nerelevantním politickým subjektem, který už se do parlamentu neprobojoval.

5.4 Palikotovo hnutí (RP)

Palikotovo hnutí je příkladem strany, která vznikla krátce před volbami a ihned, co se jich napoprvé zúčastnila, získala parlamentní zastoupení. Působení RP je úzce spjato, jak název napovídá, s jeho předsedou Januszem Palikotem. Palikot nebyl v politice žádný nováček a v roce 2005 a 2007 byl zvolen do Sejmu za PO. Silná pozice ve straně a velká podpora u veřejnosti se zakládala na tom, jak budoval svou image. Stavěl se do role muže bojujícího s byrokracií – byl předsedou parlamentní komise, která se zabývala redukcí a bojem proti

byrokracii. Proslavily ho také časté výpady proti straně bratrů Kaczyńských PiS. V létě 2010 ve straně zazněly požadavky na jeho vyloučení z PO kvůli jeho kontroverzním výrokům ohledně leteckého neštěstí prezidentského letadla, při kterém zemřel prezident Lech Kaczyński. Palikot na tyto požadavky reagoval tak, že rezignoval na členství ve straně a svou stranickou legitimaci vydražil na charitativní akci. V říjnu založil Hnutí na podporu jako politickou stranu. Nicméně kvůli problémům s finančními výkazy založil novou stranu Palikotovo hnutí, které bylo zaregistrováno 1. července 2011 a jehož se stal předsedou. RP bylo charakteristické pro svou antiklerikálnost, obhajobu práv menšin, boj proti byrokracii a snahu legalizovat měkké drogy (Lukaszewski 2013: 281–283).

Nejdůležitější osobou strany je bezpochyby její předseda a zakladatel Janusz Palikot. Ten se narodil v roce 1964 v Bilgoraji na jihu Polska. Zpočátku studoval filozofii na Katolické univerzitě v Lublinu a v akademické dráze pokračoval na Varšavské univerzitě. Po roce 1989 se vzdal dráhy akademika a stal se úspěšným podnikatelem, který obchodoval s alkoholem (TWÓJ!RUCH.eu 2016). V letech 2005 až 2011 byl poslancem za PO a již v těchto letech se proslavil svými kontroverzními výroky na adresu bratrů Kaczyńských a jejich strany PiS. Po založení RP jeho kontroverzní výroky neustaly. Například v roce 2012 ve snaze legalizovat měkké drogy v Polsku vyhrožoval, že v parlamentu vykouří jointa marihuany (Sutkowska nedatováno). Palikot byl vnímán spíše jako „excentrický milionář“ než typický politik, což potvrzoval svými nediplomatickými vyjádřeními a nekonvenčním provokativním chováním. Nicméně navzdory jeho nevybíravé mluvě jeho vyjádření nebyla primitivní a Palikot projevoval inteligentní smysl pro humor. Vynikal dobrou prezentací své vlastní osoby a dokázal média zaujmout například výstředním oblečením (Kubát 2012a).

Říjnové parlamentní volby v roce 2011 vyhrála PO, která následně sestavila vládu s PSL a jejímž předsedou se stal Donald Tusk (PO). Poprvé od roku 1989 nedošlo v Polsku ke střídání vládnoucích stran ani ke střídání premiéra. Třetí nejsilnější stranou se ale stalo Palikotovo hnutí, které získalo 10,02 % hlasů, což v Sejmu znamenalo 40 mandátů. Stanley a Czesnik tvrdí, že ve srovnání s ostatními volebními kampaněmi RP nabídlo voličům nové nápady,

nové tváře a velkou dávkou pestrosti. RP ze své novosti udělalo ctnost a útočilo na parlamentní strany, které nazývalo „gangem čtyř“, jenž „zabetonoval“ stranický systém. Nicméně na základě výsledků voleb RP v následujícím vládním období zůstalo v opozici (Stanley – Czesnik 2014: 2).

Program RP je napsán velmi jednoduchým jazykem, aby mu porozuměla co nejširší veřejnost. Nabízí jednoduchá řešení těch problémů, které RP považuje za důležité. Program se soustředí výhradně na vnitropolitické záležitosti a například evropskou integrací se nezabývá. RP se v programu prezentuje jako radikálně antiklerikální strana, která například odmítá financovat církev ze státního rozpočtu, výuku náboženství ve školách, odmítá duchovní účast na státních akcích a požaduje revizi majetkových poměrů církve. RP dále usiluje o zavedení registrovaného partnerství, liberalizaci potratového zákona, co nejširší zpřístupnění antikoncepce, podporuje legalizaci měkkých drog a stejné platy pro ženy a muže. Dále se vyslovuje pro potírání byrokracie a vymezuje se proti politickým elitám v Polsku. Ekonomikou země se zabývá až nakonec, kdy se vyslovuje například pro zavedení rovné daně a prodloužení odchodu do důchodu. Jedná se o kombinaci konkrétních názorů a obecných frází, což naznačuje populistickou orientaci programu (Kubát 2012b: 40–41).

Dle Kubáta lze RP v kontextu polského stranického systému označit z hlediska ideologických pozic za politickou formaci, která je ekonomicky liberální, tedy „pravicová“, ale politicky (kulturně) se nachází na levé straně polského politického spektra. Dle Kubáta se Palikotovo hnutí jednoznačně ideologicky odlišuje od všech ostatních relevantních polských politických stran (Kubát 2012b:42). Palikotovo hnutí považují za stranu jednoho tématu proto, že jeho program se nese v duchu populismu, tudíž nosným tématem strany je populismus. Hnutí se v roce 2013 přejmenovalo na Vaše hnutí a následně J. Palikot a další poslanci na členství ve straně rezignovali kvůli finančním problémům. V parlamentních volbách v roce 2015 se Vaše hnutí do parlamentu již nedostalo, když kandidovalo v koalici Sjednocená levice, a přestává být relevantním politickým aktérem (Election Guide 2016; The Warsaw Voice 2015; Radio Poland 2015).

5.5 Zelené proudy v Polsku

Myšlenky environmentalismu neměly v demokratickém Polsku zpočátku jednotnou reprezentaci. Jednotlivé iniciativy vznikaly již před rokem 1989 v rámci disentu. V této souvislosti je nutné zmínit hnutí Svoboda a mír (WiP), které vzniklo v dubnu 1985. Ve WiP se zpočátku sdružovali anarchisté, pacifisté, ekologové a obránci lidských práv, ale i odpůrci potratů a militantní antikomunisté. V programu ze 17. listopadu ale celkově převládly humanistické, ekologické a pacifistické myšlenky, které rezonovaly s ekologickým hnutím na Západě i Východě. První čistě „zelenou“ iniciativou se stal Polský ekologický klub (PKE), ze kterého se někteří aktivisté po roce 1989 stáhli do soukromí nebo přešli do nových stran – Federace zelených (FZ) nebo Polské strany zelených (PPZ). FZ jako politická strana vznikla v roce 1988 a hodlala se účastnit politiky jen na komunální úrovni. FZ se odvolávala na hlubinnou ekologii a volala po „ekorozvoji“ a likvidaci vojensko-politických bloků. Těžištěm FZ se staly hlavně akce přitahující mládež (Pečinka 2002: 179–180).

V prvních svobodných volbách v říjnu 1991 chtěly kandidovat různé „zelené“ formace. Nicméně jediným věrohodným uskupením pro „zelené“ byla ve volbách Ekologická frakce Demokratické unie (FE-UD), která pracovala v UD od května 1991. Zelení jako samostatná strana tedy neexistovali, ale v rámci UD (později UW) bylo možné zakládat frakce, tudíž v rámci UD vznikla Ekologická frakce (FE) vedená disidentem z WiP Radoslawem Gawlikem. I když UD získala jako celek 12 %, žádný „zelený“ v parlamentu nezasedl. V parlamentních volbách v roce 1993 se za FE-UD dostalo do parlamentu 6 zelených. Volby v září 1997 vynesly v rámci Unie svobody (UW), jak se UD nově pojmenovala, mandáty třem aktivistům z Ekologického fóra (FE), tzn. z přejmenované ekologické frakce (FE). UW následně vstoupila do vládní koalice s AWS. Před volbami 1997 vytvořilo FE Volební koalici ekologických osobností, které kandidovaly na listinách UW (i když někteří její členové k UW nepatřili). FE celkově získala 10 parlamentních křesel a 1 senátora, z toho FE-UW měla 3 poslance. Gawlik byl v letech 1997-2001 zástupce ministra životního prostředí. Otázky, zda vytvořit samostatnou stranu, byly odmítány z obavy, že by strana jako samostatný politický subjekt nepřekročila uzavírací

klauzuli. Většina aktivistů se domnívala, že ekologické postoje je možné si vynucovat na ostatních stranách. Zářijové parlamentní volby ukončily činnost FE-UW, když se UW nedostlala přes 5 %. Nutno podotknout, že zelené frakce se vyskytovaly i v rámci ostatních stran, nicméně jejich pozice byla ještě slabší než FE v rámci UW, a proto nejsou předmětem této kapitoly (Pečínka 2002: 182–184).

V Polsku od roku 2004 působí Partia Zieloni, jež reprezentuje myšlenky environmentalismu. Soustředí se na rovnost mezi muži a ženami, podporu minorit, zdravé potraviny, čistý vzduch, udržitelný rozvoj a podporu obnovitelných zdrojů energie. Strana je také součástí Evropské strany zelených, která funguje jako federace zelených politických stran napříč Evropou. Nicméně z hlediska stranického systému je tato strana nerelevantním politickým subjektem, protože nemá žádné parlamentní zastoupení. Má jen několik málo zástupců v rámci komunální a regionální politiky (Partia Zieloni 2016).

5.6 Shrnutí

V Polsku jsem se zabýval čtyřmi politickými stranami, které jsem označil za strany jednoho tématu. V případě Polska se kromě specifického případu zelených jedná o strany, které vznikly, nebo se staly relevantní až v 21. století. Zástupcem skupiny extrémně pravicových stran je Liga polských rodin, která se v parlamentu ocitla dvakrát a jednou se účastnila vládní koalice. Její působení je spjato s významnou osobností strany R. Gietrychem. Skupinu neextremistických populistických stran pak reprezentuje Palikotovo hnutí. Sebeobranu bych pak označil za silně populistickou radikální levicí. Sebeobrana vznikla sice již na počátku 90. let, ale po celá 90. léta byla marginální stranou. Do parlamentu se dostala stejně jako LPR v roce 2001 a 2005. V letech 2005 se dokonce po boku LPR účastnila vládní koalice. Působení strany je také spjato s činností jedné, pro stranu významné osobnosti – A. Leppera. Palikotovo hnutí vzniklo v roce 2011 jako projekt excentrického milionáře J. Palikota. Vymezovalo se proti elitám a byrokracii za použití populistické rétoriky a populisticky orientovaného a antiklerikálního programu. Nicméně v parlamentu po počátečním úspěchu ve volbách vydrželo jen jedno volební období. Pozice všech výše zmíněných stran je v dnešním politickém systému marginální a strany jsou pro politický systém

nerrelevantní. Specifickým příkladem jsou polští zelení, kteří po roce 1989 nedokázali až do roku 2004 vytvořit jednu environmentalistickou stranu, která by reprezentovala polský environmentalismus. Environmentalističtí aktivisté působili jako samostatné frakce v rámci jednotlivých polských stran. V roce 2004 se sice vytvořila Partia Zielonych, která má reprezentovat polský environmentalismus. Nicméně tato strana je na základě dosažených volebních výsledků z hlediska politického systému nerelevantním politickým subjektem.

6 Komparace

V komparační části se nejprve zaměřím na období, ve kterém strany jednoho tématu v daných zemích vznikaly. Pro všechny tři země je jednotícím prvkem to, že první strany jednoho tématu vznikly hned na počátku 90. let. Ve stranickém systému zkoumaných zemí se objevily nedlouho poté, co se systém stal soutěživý. Ostatní strany jednoho tématu pak vznikaly na přelomu tisíciletí a pak průběžně v prvních dvou dekádách 21. století. Rozdíl mezi jednotlivými stranami pak spočívá v relevanci pro politický systém. Zatímco strany vzniklé na počátku 90. let v České republice (HSD-SMS, SPR-RSČ, SZ) a na Slovensku (SNS, SZS) získaly parlamentní zastoupení, polská SRP poslanecké mandáty získala až v roce 2001. Dalším společným prvkem, co se týká vzniku stran, je to, že neextrémistické populistické strany v ČR (VV, Úsvit), SR (SOP, ANO, OĽaNO) a Polsku (RP) vznikly krátce před volbami, kterých se posléze účastnily poprvé a ihned získaly poslanecké mandáty.

Co se týče ideologického typu stran jednoho tématu, v České republice se vyskytovaly všechny tři ideologické typy – environmentalistické, etnicko-teritoriální a extrémně pravicové – tedy, dle mnoha autorů, základní ideologické typy stran mezery, jak již bylo řečeno v úvodu a teoretické části. Etnicko-teritoriální stranou jednoho tématu bylo HSD-SMS, jež reprezentovalo myšlenky moravismu. Extrémně pravicovou stranou jednoho tématu bylo Sládkovo SPR-RSČ, které se vyznačovalo svou protiromskou, xenofobní, rasistickou a antisemitskou rétorikou. Reprezentantkou environmentalistických a ekologických myšlenek v ČR byla Strana zelených. Specifickou kategorií tvořily další dvě strany jednoho tématu, a to VV a Úsvit. Tyto strany je na základě

programu poměrně těžké ideologicky zařadit. Oproti předešlým stranám tyto strany vznikly relativně později (VV vznikla již v roce 2001, ale významu pro politický systém nabývá krátce před volbami 2010). Na základě jejich populistického charakteru jsem je označil za jakousi skupinu neextremisticky populistických stran. Na Slovensku nenalezneme stranu jednoho tématu, kterou by šlo označit za etnicko-teritoriální. Nicméně extrémně pravicová strana jednoho tématu SNS výrazně propagovala svrchovanost slovenského národa a suverenitu Slovenské republiky, a to zejména ve vztahu k maďarské menšině. Lze u ní tedy pozorovat určité etnicko-nacionalistické charakteristiky. SZS je pak zástupkyní environmentalistického proudu na Slovensku. Strany SOP a ANO kromě toho, že je označujeme jako strany „na jedno použití“, bych zařadil do skupiny neextremisticky populistických stran, podobně jako VV a Úsvit v ČR. OĽaNO sice není stranou na jedno použití, jak ukázaly slovenské parlamentní volby 2016, nicméně stejně jako SOP a ANO bych ji na základě jejich populistických rysů zařadil do stejné skupiny neextremisticky populistických stran. V Polsku nalezneme silně populistickou a radikálně levicovou Sebeobranu. Ideologicky tedy tvoří specifický polský případ strany jednoho tématu. Zástupkyní extrémní pravice je LPR. Do skupiny neextremistických populistických stran bych v případě Polska zařadil Palikotovo hnutí, které naplňuje podobné populistické charakteristiky jako strany tohoto typu v České republice a na Slovensku. Problematičtější je případ environmentalistických proudů v Polsku. Ty v Polsku v 90. letech nevytvořily jednu zastřešující politickou stranu, ale tvořily ekologické frakce v rámci jednotlivých stran. V roce 2004 se objevila Partia Zieloni, jejíž pozice je však marginální. Proto nadále environmentalistické proudy nebudou předmětem mé komparace. Obecně lze tedy konstatovat, že co se týče ideologických typů stran, tak lze spatřit fenomén vzniku nových neextremisticky populistických stran 21. století.

Nyní se zaměřím na to, co bylo popudem ke vzniku strany a jaké bylo nosné téma strany, na základě čehož jsem stranu označil jako stranu jednoho tématu. Zaměřím-li se nejprve na Českou republiku, tak jako první stranu jednoho tématu jsem určil HSD-SMS. Popudem ke vzniku strany byla snaha posílit administrativní roli Moravy, jakožto specifického regionu, což šlo ruku

v ruce s nosným tématem strany – myšlenkou moravanství. Nosným tématem SPR-RSČ byl jakýsi krajně pravicový populismus, který se za pomoci rasistické, xenofobní a antisemitské rétoriky snažil oslovit obyvatele, kteří se cítili zklamáni polistopadovým vývojem. SZ zase byla založena za účelem reprezentace environmentalistických myšlenek, které byly zároveň jejím nosným tématem. Nosné téma VV byl deklarovaný „boj proti korupci“ a s tím spojený „boj proti politickým dinosaurům“. U Úsvitu bylo jediným tématem změna politického systému ČR, a to zavedením přímé demokracie po vzoru Švýcarska. Na Slovensku jsem se nejprve zabýval SNS, jež se pokoušela navázat na nejstarší slovenskou stranu téhož jména z roku 1871. Jejím hlavním tématem byl antagonistický vztah k maďarské a romské menšině. SZS byla reprezentantem environmentalismu na Slovensku. SOP vznikla proto, aby dopomohla svému předsedovi do prezidentského úřadu. Jejím hlavním tématem bylo „občanské porozumění“, což mělo být nástrojem k odstranění polarizace slovenské společnosti. ANO podobně jako VV v ČR založila program na kritice korupce a anti-elitismu, což bylo jejím nosným tématem, které bych označil jako již zmiňovaný neextrémistický populismus. Kritika korupce a neextrémistický populismus je také případ strany OĽaNO. Jediným tématem polské SPR byla ochrana zájmů rolníků, která se pojila s kritikou ekonomické transformace. LPR vznikla jako strana, která reprezentovala polský konzervativní katolicismus a nacionalismus. Reprezentaci těchto hodnot bych pak označil jako krajně pravicový populismus, kvůli kterému stranu označuji jako stranu jednoho tématu. Jediným tématem RP je pak neextrémistický populismus. U environmentalistických stran a neextrémistických populistických stran lze identifikovat napříč zkoumanými zeměmi podobnou single-issue tematiku. U ostatních stran se single-issue témata liší, což je způsobeno specifiky daných politických systémů.

Jednotícím prvkem všech zkoumaných stran napříč všemi třemi zeměmi, s výjimkou environmentalistických stran (SZ, SZS), je to, že v čele strany pokaždé stála nějaká silná a výrazná osobnost, s jejíž činností lze prakticky ztotožnit existenci strany. Tyto osobnosti určovaly směr, kterým strana směřovala. Často stály za volebním úspěchem strany a nastolovaly její agendu.

Ve většině případů pak odchod dané osobnosti ze strany, její diskreditace (např. korupčním skandálem) či smrt, znamenaly marginalizaci politické strany v politickém systému.

Úspěšnost ve volbách a fungování stran jednoho tématu ve vládách se ve zkoumaných zemích liší. V 90. letech v ČR se do parlamentu dvakrát probojovaly HSD-SMS a SPR-RSČ. První volební období bylo HSD-SMS chápáno jako systémová strana, která se účastnila vlády s OF. V druhém volebním období ztratilo značnou část podpory a v parlamentu fungovalo jako opozice. Nicméně v roce 1993 se pokusem o ustanovení Moravskoslezské vlády zdiskreditovalo. SPR-RSČ bylo od počátku chápáno jako antisystémová strana, se kterou ostatní strany odmítaly spolupracovat. SZ v 90. letech získala parlamentní zastoupení v roce 1992 v rámci koalice LSU. Zatímco v roce 2006 jako samostatný subjekt získala 6,3 % hlasů a účastnila se druhé Topolánkovy vlády, ve které získala čtyři ministerská křesla. VV překročily volební práh pouze v roce 2010 a také se účastnily vlády. Podobně jako SZ splňovaly funkci koaličního partnera, bez kterého by vláda neměla nadpoloviční většinu v parlamentu. Úsvit se svými 14 mandáty obsadil po volbách opoziční lavice. Na základě jeho deklarácí o spolupráci s kýmkoliv, kdo pomůže prosadit „přímou demokracii“ v ČR, nebyl vhodným koaličním partnerem a dalo by se říci, že ho to činilo antisystémovou stranou. V ČR tak strany jednoho tématu plnily funkci koaličních partnerů, což bylo podmínkou pro sestavení vlád, ale plnily i funkci antisystémových stran.

Slovenská SNS je příkladem strany, jež pravidelně získává parlamentní zastoupení a účastní se vlád. SZS se v 90. letech voleb účastnila v rámci koalice a získala poslanecké mandáty. Působila však převážně v opozici. V roce 1998 se účastnila v rámci koalice SDK vlády, ale nezastávala žádné významné funkce. Jako samostatný subjekt se v dalších letech do parlamentu neprobojovala. Strany „na jedno použití“ SOP a ANO v parlamentu zasedly jen jedno volební období a obě získaly okolo 8 % hlasů (SOP v roce 1998, ANO v roce 2002). Obě strany se účastnily vlády a získaly ministerské posty. OĽaNO se na základě voleb v letech 2012 a 2016 probojovalo do parlamentu, ale pokaždé zastávalo funkci opozice. Na základě působení slovenských stran jednoho tématu v parlamentu, lze tvrdit,

že většina z nich se účastnila vlády a na rozdíl od ČR mezi nimi nenalezneme typicky antisystémovou stranu. Polský případ zahrnuje tři strany jednoho tématu, z nichž dvě v roce 2001 poprvé získaly poslanecké mandáty (SRP a LPR). Obě mezi lety 2001–2005 působily jako opoziční strany. V roce 2005 v parlamentu zasedly podruhé, ale tentokrát jako vládní strany, které získaly ministerská křesla. Vláda však byla nestabilní a svou činnost předčasně ukončila v roce 2007. Palikotovo hnutí získalo mandáty pouze jedenkrát v roce 2011 a zastávalo opoziční funkci. Polský případ zahrnuje dvě extrémistické politické formace, jež se vlády účastnily, a nelze je tudíž označit za antisystémové. RP pak podobně jako slovenské OĽaNO působilo jako opozice, když před volbami kritizovalo korupci a establishment.

Co se týká aktuální situace stran z hlediska relevance pro politický systém, tak většina stran jednoho tématu je dnes nerelevantních. Strany se často zdiskreditovaly finančními a korupčními skandály (SPR-RSČ, VV, ANO, SRP, LPR), zanikly v důsledku finančních problémů (RP, Úsvit) nebo jejich nosné téma v dané zemi přestalo být relevantní (HSD-SMS, SOP, SZS). Výjimkou zůstávají slovenské strany SNS a OĽaNO, když ve volbách 2016 získaly parlamentní zastoupení. Specifickým případem zůstává česká SZ, která si dlouhodobě udržuje podporu kolem 3 %, ať už ve volbách či ve volebních průzkumech.

7 Závěr

V diplomové práci jsem se zabýval stranami jednoho tématu (*single-issue parties*) na území České republiky, Slovenska a Polska. Cílem mé práce byla komparativní studie stran jednoho tématu na území těchto tří států. Na základě teoretického rámce jsem zjistil, že všechny mnou zvolené strany lze považovat za strany jednoho tématu i přes to, že se daná témata velmi lišila a byla obtížně definovatelná. Snáze se jedno téma dalo určit u environmentalistických a etnicko-teritoriálních stran, nežli u krajně pravicových a neextrémisticky populistických stran. V rámci teoretické části jsem operacionalizoval pojem „strana jednoho tématu“, se kterým jsem následně pracoval. Na základě různých teoretických přístupů chápu „stranu jednoho tématu“ jako specifický podtyp

„strany mezery“, jenž nejčastěji z hlediska ideologického profilu patří k environmentalistickým, etnicko-teritoriálním, extrémně pravicovým či komunistickým stranám. Pro potřeby mé práce jsem tyto ideologické skupiny doplnil ještě o skupinu neextrémisticky populistických stran z toho důvodu, abych postihl fenomén, který jsem identifikoval v rámci mé práce. Některé strany ve zkoumaných zemích nešlo kvůli jejich nejasné ideologické profilaci jednoznačně zařadit k výše obecně přijímaným čtyřem základním ideologickým skupinám. V rámci práce jsem tak pracoval se čtyřmi ideologickými typy stran – environmentalistické, etnicko-teritoriální, extrémně pravicové a neextrémisticky populistické. Dalším důležitým kritériem bylo to, že abych stranu označil za stranu jednoho tématu, tak se strana musela zabývat neekonomickým souborem otázek. Tento soubor otázek byl tedy obsažen v jednom nosném tématu strany nebo tematicky zaměřeném souboru otázek.

Na základě výše zmíněného teoretického rámce jsem se v druhé části práce zabýval stranami jednoho tématu v České republice. Zde jsem identifikoval pět stran jednoho tématu, které reprezentovaly všechny ideologické typy. V případě Slovenska jsem se zabýval také pěti stranami, kde jsem již neidentifikoval etnicko-teritoriální stranu. V Polsku jsem se zabýval čtyřmi, respektive třemi stranami poté, co jsem zjistil, že environmentalistický proud jako samostatná politická strana na území Polska nepůsobil do roku 2004 a poté působil jako marginální politický subjekt, který nešlo plnohodnotně srovnat s ostatními zelenými stranami. V Polsku se také nevyskytovala strana, kterou by šlo označit za etnicko-teritoriální.

Při zkoumání stran jednoho tématu v České republice, na Slovensku a v Polsku je důležité si uvědomit odlišnost stranických systémů, a to zejména v oblasti štěpících linií, které se do určité míry odrazily ve formování stran jednoho tématu. V českém prostředí hraje nejdůležitější roli od počátku 90. let socioekonomická štěpící linie, která strany rozděluje na levicové a pravicové. České strany jednoho tématu tato štěpící linie ovlivnila v tom smyslu, že ve většině případů se proti zařazení na levicu nebo pravici vymezily. Když se poté na této ose chtěly někam zařadit, tak se označovaly za strany politického středu. Slovenské strany jednoho tématu reflektovaly konfliktní linie slovenského

politického systému více. Konfliktní linii zdůrazňující antagonismus mezi Maďary a Slováky nejvíce reflektovala SNS, jejímž nosným tématem byl právě antagonistický vztah k maďarské menšině. Dominující konfliktní linii 90. let mečiarismus vs. antimečiarismus zase dokázala využít SOP, jež své nosné téma „občanské porozumění“ prezentovala jako usmíření právě mezi oběma tábory. Se SOP byl určitým způsobem spojen i předseda pozdější strany jednoho tématu ANO P. Rusko, který mediálně podporoval SOP. V Polsku je třeba zdůraznit konfliktní linii stát vs. církve a euroskepticismus vs. europozitivismus. Tyto konfliktní linie velmi intenzivně reflektovala LPR, která zastávala výrazně konzervativní katolické postoje spolu s postoji nacionalistickými a euroskeptickými. Linii církve vs. stát pak výrazně reflektuje RP, které ve svém programu důrazně prosazuje antiklerikální prvky.

První strany jednoho tématu ve stranických systémech České republiky, Slovenska a Polska vznikaly již na počátku 90. let. Polsko se od případů České republiky a Slovenska liší tím, že ačkoli první strana jednoho tématu sice vznikla již v 90. letech, parlamentní zastoupení získaly strany jednoho tématu až po roce 2000. V případech České republiky a Slovenska získaly strany jednoho tématu zastoupení v parlamentu již v 90. letech. Single-issue témata se u stran liší v závislosti na tom, v jakém státu se strany vyskytují. To je dáno specifiky jednotlivých politických systémů, respektive tím, na jaké problémy strany v rámci jednotlivých států reagují. Nicméně výsledky mé komparace naznačují, že napříč jednotlivými zeměmi u stran, které jsem zařadil do kategorie neextrémisticky populistických stran, lze identifikovat shodné projevy populismu. Nejčastěji se samozřejmě jedná o jejich kritiku vládnoucího establishmentu, která je často nejvíce spojena s kritikou korupce vládních stran a jejich představitelů. Stejně tak u zelených stran jsou sdílené stejné environmentalistické postoje. Dalším sjednocujícím prvkem napříč stranami jednoho tématu ve zkoumaném postkomunistickém prostoru střední Evropy je to, že kromě zelených stran v čele každé strany stála jistá silná osobnost, kterou lze s fungováním strany a jejím směřováním ztotožnit. S tím je spojeno také to, že když daná osoba stranu opustila, zemřela či se zdiskreditovala nějakým

korupčním skandálem, tak stranu čekal podobný osud, který znamenal její konec či marginalizaci v rámci politického systému.

Z hlediska ideologických profilů stran jednoho tématu má práce obsahovala zástupce všech stran – environmentalistické, extrémně pravicové a etnicko-teritoriální, tedy ideologických typů, které jsou mnohými autory považovány za základní ideologické typy stran mezery. Strany komunistické pak nebyly součástí mé práce, ačkoliv jsou také považovány za jeden ze základních ideologických typů. Tyto základní ideologické typy jsem doplnil i o skupinu neextrémisticky populistických stran, které jsem na rozdíl od stran etnicko-teritoriálních identifikoval v každé zemi. Silně populistická a radikálně levicová Sebeobrana v Polsku pak tvořila specifický ideologický případ mé práce. Skupinu neextrémistických populistických stran bych označil jako jakýsi specifický fenomén stran jednoho tématu ve zkoumaných zemích. Tyto strany je velmi těžké na základě jejich programu jasně ideově zařadit. Program také velmi často obsahuje velmi jednoduchá hesla nebo i často chybí. Lze také konstatovat, že to, co strana prezentuje jako politický program, lze stěží považovat za klasický program tradičních politických stran. Na Slovensku strany toho typu lze registrovat již na přelomu tisíciletí s nástupem SOP a v roce 2002 pak se stranou ANO. Tyto strany jsou také specificky označovány jako „strany na jedno použití“. V České republice a Polsku pak tento fenomén identifikujeme až v druhé dekádě 21. století, kdy v ČR nastupují VV a Úsvit, v Polsku RP. Na Slovensku pak po roce 2010 vzniká OĽaNO, která je podobně orientována na kritiku vládního establishmentu a korupce vládních představitelů. Právě ideologická skupina neextrémisticky populistických stran je odpovědí na mou výzkumnou otázku, zda lze rozšířit skupinu základních ideologických typů stran jednoho tématu o nějakou další ideologickou skupinu.

Na základě komparace lze také konstatovat, že strany jednoho tématu se ve většině případů podílely na vládnoucích koalicích, kde často sehrávaly roli koaličního partnera, který měl slabší postavení v rámci koalice, ale zato byl oním rozhodujícím partnerem, který znamenal zajištění nadpoloviční většiny. V ČR lze na rozdíl od ostatních dvou zemí identifikovat antisystémovou stranu SPR-RSČ. Z hlediska relevance daných stran jednoho tématu, lze říci, že většina

zkoumaných stran již neexistuje nebo zaujímají v politických systémech marginální pozice. Výjimkou jsou slovenské SNS a OĽaNO, které na základě parlamentních voleb 2016 získaly poslanecké mandáty. Specifickou roli zaujímá česká SZ, jejíž podpora v rámci jednotlivých parlamentních voleb dosahuje kolem 3 %, a tudíž získává státní příspěvky. Nelze opominout také její zastoupení v komunální politice. Ona krátká existence některých stran jednoho tématu je dána právě tím, že strany nejsou ideově ukotvené. Spolu s tím, že vznikají krátce před volbami a v jejich čele stojí často nějaká kontroverzní osobnost, jsou následně zmítány vnitřními spory, které jsou často důsledkem finančních problémů či kontroverze dané osobnosti. Zapojení těchto osobností do stran jednoho tématu pak má za následek to, že strana jednoho tématu často nabývá i charakteristik stran firmy či mediálních stran, což i odpovídá tomu, co píše o stranách jednoho tématu Cabada, což je zmíněno v teoretické části (Cabada 2013a: 11–12).

Z hlediska toho, že strany jednoho tématu, zejména ty neextrémisticky populistické, dokážou velmi dobře využívat metod politického marketingu, často v kombinaci s vděčným tématem, a to kritikou korupce vládního establishmentu, tak můžeme předpokládat, že tento fenomén v prostoru střední Evropy jen tak nevymizí. Což znamená, že do budoucna téma stran jednoho tématu (*single-issue parties*) představuje velmi zajímavé téma na poli politologického výzkumu a politologických analýz.

8 Seznam použité literatury a pramenů

Adams, J. – Clark, M. – Ezrow, L. – Glasgow, G. (2006). Are Niche Parties Fundamentally Different from Mainstream Parties? The Causes and the Electoral Consequences of Western European Parties' Policy Shifts, 1976–1998. *American Journal of Political Science*, vol. 50, No. 3, s. 513–529.

Aktuálně.cz (2013). Úsvit přímé demokracie - volby do Poslanecké sněmovny 2013 (<http://www.aktualne.cz/wiki/domaci/volby-do-poslanecke-snemovny-2013-usvit-prime-demokracie/r~i:wiki:3903/>, 11. 2. 2016).

Balsler, B. B. – Foxman, H. A. (2006). Poland: Democracy and the Challenge of Extremism. *Anti-Defamation League* (<http://archive.adl.org/international/polanddemocracyandextremism.pdf>, 20. 3. 2016).

BBC (2011). Scandal-hit Polish politician Andrzej Lepper dead (<http://www.bbc.com/news/world-europe-14424247>, 16. 3. 2016).

Belko, M. (2005). Financovanie politických strán na Slovensku (<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=241>, 11. 3. 2016).

Breindl, J. (2003). Sebeobrana a Liga polských rodin – protestní strany v polském parlamentu (<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=182>, 16. 3. 2016).

Bureš, J. (2007). *Občanské fórum* (Plzeň: Aleš Čeněk).

Bureš, J. (2012). Volby v České republice v roce 2010: fenomén nových stran TOP 09 a VV. *Politics in Central Europe*, Vol. 8, No. 2, s.141–151.

Cabada, L. (2007). Systém politických stran a vnitrostranické rozhodovací procesy. In: Cabada, L. – Vodička, K., *Politický systém České republiky: historie a současnost* (Praha: Portál), s. 205–240.

Cabada, L. (2011). Systém politických stran a vnitrostranické rozhodovací procesy. In: Cabada, L. – Vodička, K., *Politický systém České republiky: historie a současnost* (Praha: Portál), s. 249–302.

Cabada, L. (2013a). Strany jednoho tématu ve střední Evropě – možnosti a perspektivy politologického výzkumu. In: Cabada, L. et al., *Strany jednoho tématu ve střední Evropě* (Brno: Václav Klemm), s. 5–20.

Cabada, L. (2013b). Strany jednoho tématu v českém stranickém systému. In: Cabada, L. a kol., *Strany jednoho tématu ve střední Evropě* (Brno: Václav Klemm), s. 21–43.

Conolly, K. (2007). Poland to ban schools from discussing homosexuality (<http://www.theguardian.com/world/2007/mar/20/schools.gayrights>, 16. 3. 2016).

Červenka, M. (2013). Okamura zakládá hnutí Úsvit, chce prezidenta v čele vlády (http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/politika/okamura-zaklada-hnuti-usvitche-prezidenta-v-cele-vlady_268690.html, 11. 2. 2016).

ČT 24 (2011). Kvůli zákonu o občanství hrozí slovenské koalici znovu rozpad (<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/1285897-kvuli-zakonu-o-obcanstvi-hrozi-slovenske-koalici-znovu-rozpad>, 11. 3. 2016).

Dočkal, V. (2002). Aliance nového občana - populistická či protestní strana? (<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=30>, 11. 3. 2016).

Election Guide (2016) Countries (<http://www.electionguide.org/countries/>, 11. 2. 2016).

Eštok, G. (2013). Európska problematika vo volebných programech politických strán vo voľbách 2012. In: Dobiaš, D. – Eštok, G. – Bzdilová, R. a kol., *Voľby 2012 Kam kráčaš demokracia* (Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach), s.139–158.

Ezrow, L. (2008). Research Note: On the inverse relationship between votes and proximity for niche parties. *European Journal of Political Research*, Vol. 47, No. 2, s. 206–220.

Fecířáková, J. (2013). Ústavnosť a zákonnosť volieb do NR SR 2012. In: Dobiaš, D. – Eštok, G. – Bzdilová, R. a kol., *Voľby 2012 Kam kráčaš demokracia* (Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach), s. 213–226.

Fiala, P. – Hloušek, V. (2003). Stranický systém České republiky. In.: Fiala, P. – Herbut, R. a kol., *Středoevropské systémy politických stran: Česká republika, Maďarsko, Polsko a Slovensko* (Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav), s. 13–54.

Guerra, S. (2010). Religion and Politics in the European Union: Eurosceptic Allies or Euroenthusiast Friends? (<http://www.aston.ac.uk/EasySiteWeb/GatewayLink.aspx?allId=81727>, 16. 3. 2016).

Hass, J. (2006). Republic of Poland. In: Schlager, N. – Weisblatt, J. eds., *World Encyclopedia of Political Systems and Parties* (New York: Infobase Publishing), s. 1085–1104.

Havlík, V. (2010). Politické strany a jejich systém v letech 2006–2010. In: Balík, S. a kol., *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury), s. 11–38.

Hloušek, V. (2012). Věci veřejné: politické podnikání strany typu firmy (https://www.researchgate.net/publication/269652529_Veci_verejne_politicke_podnikani_strany_typu_firmy, 11. 2. 2016).

iDnes.cz (2012). Dost bylo Goril, křičeli Slováci. Policisté odpověděli vodním dělem (http://zpravy.idnes.cz/dost-bylo-goril-kriceli-slovaci-policiste-odpovedelivodnimdelem10m/zahranicni.aspx?c=A120203_163513_zahranicni_brm, 12. 2. 2016).

iDnes.cz (2013). Soud rozpustil republikánskou stranu, kterou proslavil Miroslav Sládek (http://zpravy.idnes.cz/soud-rozpustil-republikanskou-stranu-kterou-proslavil-miroslav-sladek-1qg-/domaci.aspx?c=A130515_152004_domaci_jav, 10. 2. 2016).

Kaniok, P. (2014). Strana svobodných občanů – čeští monotematictí euroskeptici? *Středoevropské politické studie*, Vol. 16, No. 1, s. 75–92.

Kmeť, J. (2011). Slovensko. In: Balík, S. – Havlík, V. a kol., *Koaliční vládnutí ve střední Evropě (1990-2010)* (Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav), s. 183–226.

Kopecký, J. (2015). Blok proti islámu se dohodl s Úsvitem. Půjdou společně do voleb (http://zpravy.idnes.cz/blok-proti-islam-se-dohodl-s-uvitem-pujdou-spolecne-do-voleb-pbr-/domaci.aspx?c=A150908_133301_domaci_kop, 11. 2. 2016).

Kopeček, L. (2002a). Strana občanského porozumění – strana „na jedno použití“ (<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=44>, 11. 3. 2016).

Kopeček, L. (2002b). Liga polských rodin a Sebeobrana – proč nevstupovat do Evropské unie?! (<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=56>, 16. 3. 2016).

Kopeček, L. (2003). Stranický systém Slovenska. In: Fiala, P. – Herbut, R. a kol., *Středoevropské systémy politických stran: Česká republika, Maďarsko, Polsko a Slovensko* (Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav), s. 153–226.

Kopeček, L. (2004a). Slovensko. In: Kubát, M. a kol., *Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy* (Praha: Eurolex Bohemia s. r. o.), s. 355–384.

Kopeček, L. (2004b). Slovensko. In: Hloušek, V. – Kopeček, L., *Konfliktní demokracie: moderní masová politika ve střední Evropě* (Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav), s. 125–155.

Kopeček, L. (2005a). Strana zelených. In: Malíř, J. – Marek, P. a kol., *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. díl, Období 1938-2004* (Brno: Doplněk), s. 1579–1592.

Kopeček, L. (2005b). Slovenská národní strana: druhá šance (<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=235>, 11. 3. 2016).

Kopeček, L. (2005c). Polsko. In: Strmiska, M. – Hloušek, V. – Kopeček, L. Chytilík, R., *Politické strany moderní Evropy: analýza stranicko-politických systémů* (Praha: Portál), s. 496–527.

- Kopeček, L. (2006). Analýza působení Aliance nového občana ve slovenské politice (<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=284>, 11. 3. 2016).
- Kopeček, L. (2007). *Politické strany na Slovensku 1989 až 2006* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury).
- Krejčí, O. (2006). *Nová kniha o volbách* (Praha: Professional Publishing).
- Krouwel, A. (2006). Party models. In: Katz, R. S. – Crotty, W., *Handbook of Party Politics* (London: Thousand Oaks, New Delhi), s. 249–269.
- Kubát, M. (2005). *Demokracie v Polsku: Politický systém Polské republiky (1985-2005)* (Praha: Slon).
- Kubát, M. (2012a). Berlusconi made in Poland. Proč uspěl Janusz Palikot v polských parlamentních volbách 2011 (<http://www.iir.cz/article/berlusconi-made-in-poland-proc-uspel-janusz-palikot-v-polskych-parlamentnich-volbach-2011>, 18. 3. 2016).
- Kubát, M. (2012b). Palikotovo hnutí v kontextu polských parlamentních voleb 2011. *Politics in Central Europe*. Vol. 8, No. 2, s. 34–51.
- Kupka, P. – Laryš, M. – Smolík, J. (2009). *Krajní pravice ve vybraných zemích střední a východní Evropy: Slovensko, Polsko, Ukrajina, Bělorusko, Rusko* (Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav).
- Leška, D. (2013). Systém politických stran na Slovensku a perspektivy prehĺbovania demokracie po voľbách 2012. In: Dobiaš, D. – Eštok, G. – Bzdilová, R. a kol., *Voľby 2012 Kam kráčaš demokracia* (Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach), s. 169–184.
- Leško, M. (2002). *Masky a tváre novej slovenskej elity* (Bratislava: Inštitút pre verejné otázky).
- Linek, L. – Lyons, L. (2013). *Dočasná stabilita?: volební podpora politických stran v České republice v letech 1990-2010* (Praha: SLON).

Lukaszewski, M. (2013). The reciprocal relationship of political party and civil society. Palikot`s Movement (Ruch Palikota) case. In: Schattkowsky, R. – Jarosz, A. eds., *Questions of Civil Society: Category - Position-Functionality* (Newcastle: Cambridge Scholars Publishing), s. 281–288.

Mareš, M. – Strmiska, M. (2005). Moravistické strany a hnutí. In: Malíř, J. – Marek, P. a kol., *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. díl, Období 1938-2004* (Brno: Doplněk), s. 1615–1632.

Mareš, M. (2000). Zahraničně-politické koncepce české krajní pravice (<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=132>, 10. 2. 2011).

Mareš, M. (2005). Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa. In: Malíř, J. – Marek, P. a kol., *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. díl, Období 1938-2004* (Brno: Doplněk), s. 1593–1604.

Markowski, R. – Tucker, J. A. (2010). Euroscepticism and the Emergence of Political Parties in Poland (<http://ppq.sagepub.com/content/early/2010/02/19/1354068809345854.full.pdf>, 18. 3. 2016).

Meguid, B. M. (2005). Competition between Unequals: The Role of Mainstream Party Strategy in Niche Party Success. *American Political Science review*, vol. 99, No. 3, s. 347–359.

Meguid, B. M. (2010). *Party competition between unequals: strategies and electoral fortunes in Western Europe* (Cambridge: Cambridge University Press).

Moravané (2013). Moravané politická strana (<http://www.moravane.cz/>, 10. 2. 2016).

Mudde, Cas (1999). The Single-Issue Party Thesis: Extreme Right Parties and the Immigration Issue. *West European Politics*, vol. 22, No. 3, s. 182–197.

Novák, M. (1997). *Systémy politických stran. Úvod do jejich srovnávacího studia* (Praha: Sociologické nakladatelství).

OLaNO (2016). OBYČAJNÍ ĽUDIA a nezávislé osobnosti (<http://www.obycajniludia.sk/>, 11. 3. 2016).

Parma, J. (2004). Relevantní politické strany v Polsku: Polské parlamentní strany po volbách 2001 (<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=194>, 16. 3. 2016).

Partia Zieloni (2016). Partia Zieloni (<http://partiazieloni.pl/#>, 18. 3. 2016).

Parties and Elections in Europe (<http://www.parties-and-elections.eu/>, 10. 2. 2016).

Pečínka, P. (2002). *Zelená zleva?* (Praha: G plus G).

Pšeja, P. (1999). Nacionalistické strany v České republice. In: Dančák, B. – Fiala, P. a kol., *Nacionalistické politické strany v Evropě* (Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav), s. 73–79.

Radio Poland (2015). United Left to unveil programme in mid-August (<http://www.thenews.pl/1/9/Artykul/215243,United-Left-to-unveil-programme-in-midAugust>, 18. 3. 2016).

Schlager, N. – Weisblatt, J. (2006). *World Encyclopedia of Political Systems and Parties* (New York: Infobase Publishing).

Slobodníková, M. (2013). Dvadsať rokov vývoja slovenského a slovinského stranického systému v komparatívnej perspektíve. In: Dobiaš, D. – Eštok, G. – Bzdilová, R. a kol., *Volby 2012 Kam kráčaš demokracia* (Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach), s. 477–492.

Slovenská národná strana (2016a). Stručně o SNS (<http://www.sns.sk/o-nas-2/strucne-o-sns/>, 11. 2. 2016).

Slovenská národná strana (2016b). Predsedníctvo SNS (<http://www.sns.sk/predstavitelia/predsednictvo-sns/>, 11. 3. 2016).

Spáč, P. (2010). *České strany a jejich kandidáti: případ voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2010* (Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Mezinárodní politologický ústav).

Spáč, Petr (2013). *České strany a jejich kandidáti: případ voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2010* (Brno: Masarykova univerzita).

SPD (2015). Svoboda a přímá demokracie (<http://spd.cz/>, 11. 2. 2015).

Strana Zelených (2016). Strana zelených (<http://www.zeleni.cz/>, 11. 2. 2016).

Sutkowska, E. (nedatováno). The spectacularization of Politics, Polish example (https://www.academia.edu/5076099/The_spectacularization_of_Politics_Polish_example, 18. 3. 2016).

Svačinová, P. (2011). Polsko. In: Balík, S. – Havlík, V. a kol., *Koaliční vládnutí ve střední Evropě (1990-2010)* (Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav), s. 121–182.

Szczerbiak, A. (2004). 2004 European Parliament Election Briefing No 1: The European Parliament Election in Poland June 13 2004 (<https://www.sussex.ac.uk/webteam/gateway/file.php?name=epern-no-1-poland-2004.pdf&site=266>, 18. 3. 2016).

Šanc, D. (2005). Významné politické subjekty stranického systému České republiky. In: Cabada, L. – Šanc, D., *Český stranický systém ve 20. století* (Plzeň: Aleš Čeněk), s. 151–214.

TERAZ (2013). Jána Slotu vylúčili zo Slovenskej národnej strany (<http://www.teraz.sk/slovensko/slota-sns-politika/44235-clanok.html>, 11. 3. 2016).

The Warsaw Voice (2015). Your Movement caucus ceases to exist (<http://www.warsawvoice.pl/WVpage/pages/article.php/31146/news>, 18. 3. 2016).

tomio.cz (2011). O mně (<http://www.tomio.cz/o-mne/>, 11. 2. 2016).

TWÓJ!RUCH.eu (2016). Janusz Palikot (<http://twojruch.eu/janusz-palikota/>, 18. 3. 2016).

Úsvit – Národní koalice (2016). Předsednictvo (<http://www.usvitnarodnikoalice.cz/predsednictvo/>, 11. 2. 2016).

Venturová, J. – Kopecký, J. (2015). Okamura vystoupil z Úsvitu, zakládá hnutí Svoboda a přímá demokracie (http://zpravy.idnes.cz/okamura-opustil-usvit-zaklada-hnuti-svoboda-a-prima-demokracie-pvv-domaci.aspx?c=A150505_101715_domaci_hv, 11. 2. 2016).

VOLBY.CZ (2013). Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 25. 10. – 26. 10. 2013 (<http://www.volby.cz/pls/ps2013/ps111?xjazyk=CZ&xkraj=0&xstrana=17&xv=2&xt=1>, 11. 2. 2016).

Wagner, M. (2012). *Defining and measuring niche parties* (http://homepage.univie.ac.at/markus.wagner/Paper_nicheparties.pdf, 20. 12. 2015).

Wysocka, O. (2009). Populism in Poland: In/visible Exclusion (<http://www.iwm.at/publications/5-junior-visiting-fellows-conferences/vol-xxvi/populism-in-poland/>, 16. 3. 2016).

Zuba, K. (2009). Through the Looking Glass: The Attitudes of Polish Political Parties towards the EU before and after Accession. *Perspectives on European Politics and Society*, Vol. 10, No. 3, s. 326–349.

9 Resumé

The subject of my dissertation is the *Single issue political parties in Central Europe - Comparison of the Czech Republic, Slovakia and Poland*. Before I analyze the specific case of single issue political parties in particular countries, in the first chapter I explain the key theses of the niche parties, or more precisely the single issue parties. These theses, or more precisely attitudes, explain what the term niche party or single issue party means and how to understand to this term. After I present the attitudes of, for example, Bonnie M. Meguid, Markus Wagner, Ladislav Cabada and others, I also offer my understanding of the term single issue party.

In the second chapter I briefly describe the Czech party system and then I write about Czech single issue parties which were established after the 1989, when the Eastern Bloc collapsed. This procedure is the same in the case of Slovakia and Poland, the third and the fourth chapter. The structure of these chapters focuses on the criterions of comparison, which are: the founding date of single issue party, the impetus for the formation of party, the main single issue of party, party's ideological type, strong leader of party, electoral success, party's participation in governing coalition (number of seats and ministerial functions) and current relevance for the political system. In the fifth chapter I make comparison of the Czech, Slovak and Polish single issue political parties according to criterions of comparison. In the conclusion I try to evaluate the results of comparison and I try to explain different and common features of single issue parties in the Czech Republic, Slovakia and Poland. I try to describe the new phenomenon of single issue parties, which are difficult to classify among the classic ideological types of single issue political parties. That's because these new single issue political parties have unclear ideological profile and they have very populist rhetoric. The electoral success of these political parties offers many options for political research in the future.